

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀS FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

SODĀMĪBAS INSTITŪTA ĢENĒZE UN ATTĪSTĪBA

BAKALAURA DARBS

Autors: **Jānis Zuļķis**
Studenta apliecības Nr.: Jz12024
Darba vadītājs: Dr.iur. **Diāna Hamkova**

RĪGA, 2015

Saturs

Anotācija.....	3
Annotation	4
Ievads.....	5
1. Sodāmības institūta rašanās	7
1.1. Notiesāto tiesību atjaunošana senajos laikos	7
1.2. Notiesātā tiesību atjaunošana viduslaikos.....	8
1.3. Notiesātā tiesību atjaunošana Kanoniskajās tiesībās	11
1.4. Notiesātā tiesību atjaunošana jaunajos laikos	13
1.5. Notiesātā tiesību atjaunošana jaunākajos laikos (1914. – mūsdienas).....	17
2. Sodāmība latvijas krimināltiesībās	20
2.1. Sodāmība Krimināllikumā un tās saturs šaurākā nozīmē.....	20
2.2. Sodāmības jēdziens plašākā nozīmē.....	22
2.2.1. Sodāmības juridiskās sekas	22
2.2.2. Tiesību ierobežošanas institūts	28
2.3. Sodāmības mērķis.....	32
2.3.1. Sodāmības kā personas tiesību ierobežojoša līdzekļa mērķis	32
2.3.2. Sodāmības atbilstība mērķim pirms un pēc 2013. gada grozījumiem Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā.....	33
3. Sodāmības institūta problemātika un iespējamais risinājums	35
3.1. Sodāmības mērķis un notiesātā resocializācija	35
3.2. Sodāmība un noilgums.....	37
3.3. Sodāmības institūta turpmākā attīstība	38
Secinājumi un priekšlikumi	40
Izmantotā literatūra un avoti.....	43
Pielikumi.....	47
Sodāmības laikā esošo ierobežojumu un nosacījumu tabula.1. pielikums.....	47

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā izpētītas aktuālākā un praktiski nozīmīgākā ar sodāmību saistītā problemātika. Darbā analizēta ar sodāmības institūtu saistītā regulējuma atbilstība sodāmības un Soda mērķiem. Visas darbā aprakstītās problēmas analizētas Krimināllikuma 2012. gada decembra reformas kontekstā, kopš kuras Krimināllikuma 35. pantā ietverti jauni soda mērķi, kuri vērsti uz notiesātās personas resocializāciju un taisnīguma atjaunošanu. Lai gan sodāmība nav klasiskais soda veids, faktiski krimināltiesībās tas darbojas kā viens no personas tiesību ierobežošanas līdzekļiem. Personas resocializācija nav un nedrīkst būt pašmērķis, tomēr darbā analizēta ar sodāmības institūtu saistītā problemātika kā pretruna Krimināllikumā pastāvošajam regulējumam. Darbā kā aizstāvama tēze izvirzīts priekšlikums par sodāmības institūta izslēgšanu no Krimināllikuma.

Atslēgvārdi: sodāmība, personas tiesību ierobežošana, sods, soda mērķi, juridiskas sekas, krimināltiesiskas sekas.

ANNOTATION

Bachelor thesis covers actual and practically most significant problems related with criminal records. Work analyzes compliance of institute of criminal record with criminal records and punishment legal goals. All problems analyzed in context of reform in Criminal law of December 2012 as its article 35 contains new punishment goals, which are aimed at re-socialization and the restoration of justice. Although the criminal records are not the classic type of punishment, in fact, it acts like one of the restriction instruments of persons rights. Persons re-socialization is not and must not be a goal in itself, however, thesis analyze results of criminal records as contradiction with existing regulation in Criminal law. At thesis as a defensible thesis raised a proposal for exclusion of Criminal record institute from the Criminal law.

Keywords: criminal record, restriction of personal rights, punishment, goal of punishment, legal effects, criminal effects.

Ievads

Jau 2004. gadā tika izteikts konstatējums, ka katru gadu Latvijā tiek notiesāti vairāk kā 10000 cilvēki ar brīvības atņemšanu, piespiedu darbu un naudas sodu¹. 2015. gada sākumā šī tēze vēl joprojām ir aktuāla, jo notiesātās personas turpmāk tiek saistītas ar sodāmības institūtu, no kura izriet dažāda rakstura sekas – juridiskas un krimināltiesiskas. Gadiem ejot, sodīto skaits Latvijā turpina augt, proti, ja minētie dati ir saglabājuši iepriekšējos apmērus pēdējās dekādes laikā sodīto cilvēku skaits ir pieaudzis par vismaz 100 000, kas ir gandrīz desmit procenti no visiem Latvijas iedzīvotājiem (šo cilvēku patiesais daudzums var mainīties, ņemot vērā recidīvu apjomus). Tieši tik daudz personas sodāmības institūts spēj ietekmēt.

Sodāmības institūts ir noteikts Krimināllikuma 63. pantā, kurā noteikts, ka sodāmība ir noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas notiesāšanas vai soda noteikšanas juridiskās sekas.² Juridiskās sekas sevī ietver arī krimināltiesiskās sekas, taču tieši juridiskās sekas ir tās, kas saistīta ar sodāmības institūta problemātiku.

Juridiskās sekas var izpausties kā aizliegums ieņemt amatus, iegūt tiesības vai nodarboties ar noteiktām profesijām, taču šādu aizliegumu nepiemēro tiesa, netiek vērtēts katrs individuāls gadījums un nav mērķēts, lai resocializētu notiesāto. Tādējādi pret personu var tik vērsts nesamērīgs ierobežojums, bez atpakaļejošām sekām. Argumenti un pierādījumi tam ir meklējami Satversmes lietā Nr. 2012-11-01.³ Lieta ierosināta pēc personas pieteikuma, kurā tā argumentē, ka aizliegums kļūt par skolotāju, ja izdarīt tīšs noziedzīgs nodarījums (arī tad, ja sodāmība dzēsta), ir nesamērīgs, aizskarot viņam Satversmes 106. panta pirmajā teikumā nostiprinātās pamattiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai⁴.

Līdzīgs gadījums noticis 2015. gada aprīlī, kur personas sodīta 17 gadu vecumā par smagu noziedzīgu nodarījumu, persona sodu izcietusi, sākusi strādāt skolā un pilnībā iekļāvusies sabiedrībā, taču 33 gadu vecumā tā tika atbrīvota no darba⁵.

¹ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.

² Krimināllikums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. aprīlis, Nr. 199/200, 63. panta pirmā daļa.

³ Skafīt. Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmumu lietā Nr. 2012-11-01 (pieejams - http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2012-11-01_lem_tiesv_izb.pdf).

⁴ Turpat.

⁵ Par pusaudža gados pastrādātu muļķību atļaut skolotāju - <http://apollo.tvnet.lv/zinas/par-pusaudza-gados-pastradatu-mulkibu-atlaiz-skolotaju/688596> (apskatīts - 15.04.2015.).

Ar sodāmības institūtu konkurē cits Krimināllikumā ietverts institūts – tiesību ierobežošanas institūts, abu institūtu mērķis ir līdzīgs, taču pie šāda regulējuma ne viens no tiem pilnībā nespēj sasniegt mērķi.

Darba mērķis ir iepazīties ar sodāmības institūta problemātiku un dot savu risinājumu. Darba uzdevumi ir noskaidrot sodāmības institūta vēsturisko izcelšanos, noskaidrot kādi vēsturiskie cēloņi ir pamatā divu līdzīgu institūtu pastāvēšanai Krimināllikumā, noskaidrot kādi tiesiskie regulējumi paredzēti ārvalstu nacionālajās tiesību sistēmās, noskaidrot kāda vēl problemātika ir saistīta ar sodāmības institūtu un piedāvāt iespējamo īstermiņa un ilgtermiņa risinājumu.

Darbā izmantotas vēsturiskā, teleoloģiskā un salīdzinošā pētniecības metode.

Darbs strukturēts trijās nodaļās, kur pirmā nodaļa dalīta piecās apakšnodaļās, otrā nodaļa trīs apakšnodaļās, kas iedalās tālāk četrās apakšapakšnodaļās, un trešā nodaļa dalīta trīs apakšnodaļās. Pirmās nodaļas mērķis un uzdevumi ir noskaidro sodāmības institūta izcelšanos un attīstības posmus. Otrās nodaļas mērķis un uzdevumi ir iepazīties ar sodāmības un tiesību ierobežošanas institūta teorētiskajiem pamatiem un tā problemātiku. Trešās nodaļas mērķis un uzdevumi ir iedziļināties un analizēt sodāmības institūta problemātiku un piedāvāt īstermiņa un ilgtermiņa risinājumus.

Darbs sastāv no 46 lapām un viena pielikuma uz deviņām lapām.

1. SODĀMĪBAS INSTITŪTA RAŠANĀS

1.1. Notiesāto tiesību atjaunošana senajos laikos

Sodāmības institūtam līdzīgi institūti ir pastāvējuši vismaz kopš Romas impērijas laikiem. Tiesībzinātnieks A. Judins, atsaucoties uz 19. gadsimta beigu un 20. gadsimtu ievērojamākā Krievijas krimināltiesību zinātnieku N. Tagancevu, atzīmējis, ka „šī tiesību institūta avoti saskatāmi romiešu tiesībās, kurās pastāvēja *restitutio in integrum* – iepriekšējo tiesību atjaunošana. *Restitutio* iznīcināja visas noziedzīga nodarījuma sekas un ar valstisko tautas gribu atjaunoja notiesātā tiesības”.⁶

Jēdziens *restitutio in integrum* (*restī.tju.trāv in in'tegrām*), tulkojot tieši, nozīmē atjaunošana kopumā. Ar šī jēdziena latīnisko lietojumu romiešu civiltiesībās saprot aizskartās puses tiesību atjaunošanu līdz tādām stāvoklim, kādā tās bija pirms aizskaršanas, vai oriģinālās vai pirms-līgumiskās situācijas atjaunošanu⁷.

Tomēr, meklējot informāciju par šo jēdzienu krimināltiesību nozarē, jēdziena latīnisko nosaukumu nevajadzētu reducēt līdz angļu valodā lietotajam vārdam „*restitution*” (no angļu valodas – restitūcija, atjaunošana). Līdzīgi kā sodāmības institūta vēstures pirmsākumiem mūsu ēras sākumā, priekšvēsture ir arī no nozieguma cietušā iepriekšējā stāvokļa atjaunošanai jeb cietušā ciešanu remdēšanai. Par valstisku regulējumu cietušā ciešanu remdēšanai var runāt jau pirms mūsu ēras pastāvošajās civilizācijās, piemēram, Babilonijas Hammurapi likumos (aptuveni 1750–1770. gadam pirms mūsu ēras) bija ietverts regulējums par cietušā tiesībām saņemt samaksu par noteiktiem īpašuma aizskārumiem. Līdzīgi Mozus likumos pastāvēja noteikumi par zagļu pienākumu atmaksāt nozagtos vērsus tiem, kuriem tie tika nozagti. Romiešu Divpadsmit tabulu likumos bija ietverti dažādi noziegumi un par tiem piemērojami sodi, piemēram, noteikti atmaksas grafiki par nozagtām lietām, ņemot vērā, kad un kādos apstākļos zādzība notikusi un kad šīs lietas atdotas.⁸ Par vardarbīgiem uzbrukumiem, piemēram, Tuvo austrumu likumu kopoļumi tādi kā Šumēru Ur-nammu (ap aptuveni 2050. gadu pirms mūsu ēras)

⁶ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11. Raksta autors nav norādījis atsauci uz konkrētu Tanganceva N. darbu.

⁷ Elektroniskā Oxfordas skaidrojošā vārdnīca. Pieejama - <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/restitutio-in-integrum>. (Apskatīta – 29.03.2015.).

⁸ Karmen A. An Introduction in Victimology, 1990, at p. 279-280.

un Eshnunna pilsētas (toreizējās Babilonijas pilsētvalsts) likumu kopojums (aptuveni 1700. gads pirms mūsu ēras) ietvēra restitūcijas principu.⁹

Atbilstoši iepriekš minētajam vēsturiski var izdalīt divus *restitutio* principa veidus. Vienu N. Taganceva aprakstīto, kas atjaunoja notiesātā tiesības, un otru, kas palīdzēja atjaunot no noziegumā (civiltiesībās – no aizskāruma) cietušā iepriekšējo stāvokli. Šī darba mērķa sasniegšanai tiks paplašināti apskatīts pirmais *restitutio* paveids, kas saistīts ar tiesātā tiesību atjaunošanu un juridisko seku likvidēšanu.

Izskaidrojums tam, kāpēc plaša par noziegumiem notiesātā tiesību atjaunošanas institūta izplatība nenotika senajos un viduslaikos (skatīt par viduslaikiem 1.2. apakšnodaļā), ir meklējams tā laika kriminālsodu veidos. Piemēram, vēsturnieks Guntis Zemītis, aprakstot Hammurapi likumus, minējis piemēru par celtnieku, kuram piespriežams nāvessods, jo tas, nepietiekami labi uzceļot māju, nogalinājis cilvēku aiz neuzmanības¹⁰. Romiešu Divpadsmit tabulu likumi paredzēja nāvessodu par citas personas apkaunojošas vai apmelojošas dziesmas sacerēšanu vai dziedāšanu. Ja zagļi nogalināti un nonāvēšanas veikta uz vietas, tad tā ir veikta likumīgi.¹¹ Romas Republikas laikā par noziegumiem atzīst nodevību, slepkavību, zādzību, pretošanos varas pārstāvim un viltus liecības, un par tiem pienācās nāvessods.¹² Senajos laikos sodi bija pārāk radikāli un kazuistiski, lai blakus varētu izveidoties patstāvīgs tiesību institūts, kas atjauno notiesātā tiesības, jo lielā daļā gadījumu personas tiek sodītas ar nāvessodu vai tām tiek noteikta kompensācijas izmaksāšana par nozieguma izdarīšanu un nekāda tiesību atjaunošana nav iespējama. Turklāt, ņemot vērā, ka krimināltiesības no civiltiesībām vēl netiek skaidri nodalītas un, laikam ejot, krimināltiesību nozare tikai attīstīs, daudzi nodarījumi tiek uzskatīti par civiltiesiskiem strīdiem, vispirms atsevišķus noziedzīga rakstura nodarījumus uzskatot par deliktiem un tikai pēc laika – par kriminālnoziegumiem.

1.2. Notiesātā tiesību atjaunošana viduslaikos

Līdz ar Romas impērijas bojāeju zuda vairākas antīkās pasaules vērtības, tai skaitā, arī demokrātiskās un republikāniskās tradīcijas. Rietumeiropā uz vairākiem gadsimtiem zuda arī

⁹ Van Ness, D. and Strong, K.H. (1997) "Restoring Justice", at p. 8.

¹⁰ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. otrais papildinātais izdevums, Rīga: „Biznesa augstskola Turība”, 2004, 36. lpp.

¹¹ Turpat, 86. lpp.

¹² Birziņa L. Romiešu tiesību vēsture, Rīga: V/u „Poligrāfists”, 1996, 75. lpp.

Romas tiesiskais mantojums.¹³ No barbaru ciltīm un citām tautām, kas Lielās staigāšanas rezultātā vēl vairāk iespiežas Eiropas rietumu, dienvidu un centrālajā daļā, Eiropā no jauna attīstās paražu tiesības. Galvenie barbaru tiesību avoti bija Barbaru tiesības (*leges barbarorum*). Tās bija ģermāņu cilšu paražu tiesības, kas pierakstītas laikā no V gs. sākuma līdz XI gs.¹⁴ Pie tām, cita starpā, pieder arī Salasiešu tiesa (V gs. beigas, VI gs. sākums). Salasiešu tiesas paražu tiesību kodifikācija labi raksturo agro viduslaiku krimināltiesību attīstības posmu, kurš vispārēji raksturo kriminālsodu sistēmu Eiropā līdz pat viduslaiku beigu un jauno laiku sākuma posmam. Kā jau lielākā daļa no tiesību normu kodifikācijām, arī Salasiešu tiesas lielākā daļa veltīta krimināltiesībām¹⁵. Arī šajā tiesā sastopamas asinsatbēšanas pēdas, piemēram, nozieguma izdarīšanas brīdī noķertu zagli drīkstēja nogalināt uz vietas¹⁶. Soda mērķis bija atlīdzināt cietušajam un samaksāt sodu karalim par „karaļa miera” traucēšanu. Kriminālprocess netika šķirts no civilprocesa. Lietu ierosināja pēc akuzācijas procesa.¹⁷ Akuzācijas process nozīmēja, ka tiesāšanās kārtība pamatojās uz principu – kur nav sūdzētāja, tur nav tiesneša¹⁸. Feodālajās krimināltiesībās sods vairs nebija atmaksa cietušajam, bet gan karalim vai senjoram par miera traucēšanu. Sods bija iebiedēšanas līdzeklis.¹⁹

Līdzīgu regulējumu iespējams atrast gandrīz jebkurā viduslaiku sabiedrībā no V līdz XV gadsimtam. Piemēram, arī Latvijas tiesību avotos, kuros ietilpst, piemēram, Livonijas spogulis, Kuršu zemnieku tiesības un Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības, iespējams atrast ļoti kazuistiskus soda veidus. Zemnieku tiesību matērijas lielāko daļu veido krimināltiesības, bet pārējās nozares atspoguļotas nenozīmīgi. Mūsdienās krimināltiesības pieder pie publiskajām tiesībām, turpretī XIII, XIV gs. notika tikai pāreja no privāttiesiskā stāvokļa uz publisko. Zemnieku kriminālatbildība bija līdzīga vai pat identa kā lēņu vīriem.²⁰

Notiesātā tiesību atjaunošana viduslaikos praktiski nav iespējama. Galvenokārt jāņem vērā kriminālsodu veids. Piemēram, Kuršu zemnieku tiesības par sievietes izvarošanu paredzēja nāvessodu, par sakropļotu lielo kājas pirkstu – 2 saktis [cirtieni – autora piebilde].²¹ Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības par katru nonāvēto paredzēja vainīgā nāvi. Par kājas lielā pirksta

¹³ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. otrais papildinātais izdevums, Rīga: „Biznesa augstskola Turība”, 2004, 98. lpp.

¹⁴ Turpat, 104. lpp.

¹⁵ Turpat, 106. lpp.

¹⁶ Turpat.

¹⁷ Turpat, 107. lpp.

¹⁸ Osipova S.. Viduslaiku tiesību spogulis, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 65. lpp.

¹⁹ Turpat, 114. lpp.

²⁰ Meļķiņa E. redakcijā. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri, Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs., 1. sējums, Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998, 35. lpp.

²¹ Turpat, 28. lpp.

ievainošanu paredzēja cietušajam izmaksāt 4 mārkas.²² Kriminālsodi viduslaikos tika veidoti tā, lai laika ritējums nespētu atjaunot notiesātā tiesības. Nodarījuma sekas nevarēja būt rīcībspējas ierobežojums, kas saistīts ar nodarbošanos kādā profesijā. Nodarījumu varēja viegli kompensēt ar noteikta soda saņemšanu, kas arī izbeidza jebkādas turpmākas krimināltiesiskas vai juridiskas sekas. Citādi varēja būt gadījumā, ja par zādzību notiesātajam tiek nocirsta labā roka, kas tiek izmantota, lai slēgtu līgumus. Taču arī šādā situācijā nevar runāt par notiesātā tiesību atjaunošanu.

Zināma notiesātā tiesību atjaunošana parādās ap XV gadsimta sākumu, kad Landātaga recess jeb akceptēts normatīvais akts stājās spēkā visā Livonijas teritorijā (laika ziņā tie bija saistoši no 1419. gada līdz 1561. gadam)²³. Galvenokārt par tiesību atjaunošanu notiesātajiem var runāt tikai par tiem, kuri ir pilntiesīgi un kuriem ir iespēja kādas tiesības zaudēt jeb tikt ierobežotiem tiesībspējā. Tajā laikā pilntiesīgs tiesību subjekts bija katrs zemnieks, kurš nebija kļuvis par drelli jeb vergu. Jāatzīst gan, ka šādā stāvoklī varēja nokļūt tikai par smagu noziegumu izdarīšanu.²⁴ Izvilkums no Landātaga recesa parauga: „[...] Tālāk par cilvēku pieprasīšanu un izdošanu, kas aizbēguši no viena kunga pie cita, un vispirms par drelliem, tas jāievēro visā šajā zemē, ka nevienu kristīgu cilvēku nevar ne notiesāt, ne padarīt, ne arī pieprasīt par drelli, bet ja būtu, ka viņa noziegums būtu tik liels, ka viņu par to varētu notiesāt, un likumīgi un taisnīgi viņu notiesātu ar kaklu vai ar roku. [...] Turpmāk neviena kristīga cilvēka drellība nevar ilgt vairāk par desmit gadiem, un katram kristīgam drellim ir tiesības šos desmit gadus nomainīt tā, ka viņš par katru savas drellības trūkstošo gadu savam kungam dod vienu marku vecajā naudā [...]”²⁵.

Pēc drellības beigām subjekts kļūst atkal par pilntiesīgu tiesību subjektu, un viņa kā notiesātā tiesības ir pilnībā atjaunotas. Subjekts uzskatāms par sodu izcietušu sabiedrības vai varas acīs, un nav nekāda pamata turpināt ierobežot personas tiesības.

Lai gan pēdējais piemērs apliecina zināmu notiesātā tiesību atjaunošanas institūta iezīmes, tomēr tās nevarētu uzskatīt par izplatītām viduslaiku sabiedrībā. Gluži tāpat kā seno laiku civilizācijās notiesātā tiesību atjaunošana nav izplatīta nacionālo tiesību sistēmās sodu kazuistiskā vai dažkārt radikālā rakstura dēļ.

²² Turpat, 26. lpp.

²³ Turpat, 143. lpp.

²⁴ Meļķiņa E. redakcijā. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri, Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs., 1. sējums, Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998, 34. lpp.

²⁵ Turpat, 143. – 145. lpp.

1.3. Notiesātā tiesību atjaunošana Kanoniskajās tiesībās

Konstantīna lēmums par Kristietības pieņemšanu IV gadsimtā Romas impērijā kā oficiālo reliģiju un Konstantinopoles inaugurāciju par tās galvaspilsētu lika pamatus divām svarīgām iniciatīvām. Pirmkārt, ar baznīcu saistītu likumu izstrādei un baznīcu kanonisko tiesību attīstībai. Otrkārt, rietumu Romas kristietības migrācijai Centrālajā un Ziemeļeiropā, kā arī Bizantijas pareizticīgās kristietības migrācijai austrumu koridorā līdz ziemeļiem.²⁶ Lielākā daļa no pierakstiem, kas saglabājušies no Eiropas viduslaikiem, ir dažādi juridiskie dokumenti, bet senākie no tiem lielākoties attiecas uz kanoniskajām tiesībām. Tie vēsta par noziegumiem, īpašuma strīdiem, līgumiem un citām sadzīves lietām. Visām šīm lietām bija juridiskas sekas un tās bija noteiktas ar likumu.²⁷ Lai pilnībā izprastu jauno laiku krimināltiesības, ir jāiepazīstas ar kanoniskajām krimināltiesībām un kriminālprocesa tiesībām. Lielu ietekmi uz Rietumeiropas krimināltiesībām un kriminālprocesu atstāja inkvizīcijas process.²⁸

Autors, iepazīstoties ar dažādiem tiesību un tiesību doktrīnu avotiem ir pārliecināts, ka, neapskatot kanonisko tiesību ietekmi uz viduslaiku un jauno laiku krimināltiesību attīstību, nebūs iespējams izdarīt pilnvērtīgus secinājumus par notiesātā tiesību atjaunošanas institūta rašanos mūsdienu tiesībās.

Baznīcas mācības sākumā reti un slepeni, bet tad arvien atklātāk tika apšaubītas. Jautājums par pestīšanu un iespēja to neiegūt mudināja domāt un pētīt patstāvīgi. Baznīcai, uz kuras vēsti cilvēki līdz šim bija paļāvušies, tagad vajadzēja pierādīt tautai savu apgalvojumu pareizību. No šaubām dzima ķecerība.²⁹ XII gadsimtā, attīstoties ķecerībai, augs nepieciešamība cīnīties pret to un saglabāt baznīcas varu. To varēja darīt dažādiem līdzekļiem, taču tie cīņas sākumā bija visai ierobežoti, piemēram, viens no tiem bija izslēgšana no baznīcas. Tā kā agrāk šāda problēma nepastāvēja, baznīcai nebija pietiekami attīstīta sodu politika, lai tā spētu efektīvi cīnīties. Baznīca nonāca pie secinājuma, ka vajag pārvērtēt baznīcas izmantotos tradicionālos tiesiskos līdzekļus, īstenot reformu kanonisko tiesību sodu sistēmā, radot doktrīnu par noziegumu kanonisko tiesību izpratnē atbilstoši jaunajai situācijai³⁰.

²⁶ Doe N. Law and Religion in Europe, A Comparative Introduction. New York: Oxford University Press Inc., 2011, p. 5.

²⁷ Osipova S. Viduslaiku tiesību spoguļis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 147. lpp.

²⁸ Turpat, 219. lpp.

²⁹ Turpat, 222. lpp.

³⁰ Turpat, 224. lpp.

Svarīgi ir atzīmēt, ka baznīca pati ķecerus nesodīja citādi kā ar izslēgšanu no baznīcas, lāstiem un draudiem par mūžīgām ciešanām pēc nāves. Par fizisko sodīšanu rūpējās valsts vara – spēka un piespiedu līdzekļu lietošana, īpaši nāves sodu izpildīšanā, bija atstāta tikai laicīgās tiesu varas ziņā.³¹

Pēc soda sistēmas reformācijas beigām un valsts varas pārliecināšanas par to, ka tai jāpalīdz cīnīties ar ķecerību, potenciālajam tiesnesim radās plaša izvēle starp piemērojamajiem sodiem. Galvenais soda mērķis bija piespiest pārkāpējus pakļauties likumam un baznīcas autoritātēm³². Tika piemēroti atmaksas sodi un attīrošie sodi. Atmaksas sodi, piemēram, bija soda nauda, iegūto mantu atdošana īpašniekam, pazemināšana amatā, atlaišana no amata, ieslodzīšana klosterī uz noteiktu laiku, atņemot pārkāpējam sabiedrisko stāvokli, ienākumus, brīvību. Attīrošie sodi bija svētceļojumi, publiska pērkšana, atturēšanās no gaļas. Tie kalpoja, lai salauztu notiesāto lepību, tajā pašā laikā attīrot viņus no grēka, ko pastrādājuši.³³

Raksturīgi viduslaikiem kopumā un arī saistībā ar kanoniskajām tiesībām, pastāvēja nāves sodi un citi sodi, kurus parasti veica valsts vara. Varas iestādes varēja piemērot daudz smagākus sodus.³⁴

Apskatot kanoniskās tiesības tās mērķi un soda veidus un ņemot vērā kanonisko tiesību filozofiju, jāsecina, ka viduslaiku kanoniskās tiesības varēja būt par idejisko pamatu notiesātā tiesību atjaunošanai. Gandrīz jebkurai notiesātajam pastāvēja iespēja atjaunot savu statusu baznīcas skatījumā. Notiesātajam, pilnībā nožēlojot savus grēkus, samaksājot nodevas baznīcai indulgenču vai citādā veidā, bija iespēja atgriezties uz pareizā ceļa un tikt pieņemtam atpakaļ baznīcā. Piemēram, kad kāds tiek apsūdzēts un viņš pēc trešā brīdinājuma nav labojies, viņš jāatstādina no amata, līdz viņš nav „iztīrījies”³⁵. Lai gan jaunākajos laikos baznīca gandrīz vienmēr ir nodalīta no valsts, tā tas nav bijis vienmēr, it īpaši viduslaikos baznīca un valsts ir bijusi cieši saistīta ar visām no tā izrietošajām sekām. Tāpēc nevar apgalvot, ka izslēgšana no baznīcas vai citi soda veidi, kas saistīta ar Dieva dusmām pār grēcinieku, nav nozīmīgi viduslaiku sabiedrībā. Tieši pretēji, gadījumā, ja persona nav pilntiesīgs kristietis, tas var atsaukties uz personas reputāciju, personas iespējām iegūt noteiktus amatus utt. Iepriekšminēto argumentu dēļ, pareizi būtu apgalvot, ka kanoniskajās tiesībās pastāvošie kriminālsodu veidi viduslaikos ir ar tikpat lielu nozīmi un tie darbojas līdzīgi kā viduslaiku nacionālo tiesību sistēmu sodi. Tādēļ var

³¹ Turpat, 225. lpp.

³² Turpat, 230. – 231. lpp.

³³ Turpat, 231. lpp.

³⁴ Turpat.

³⁵ Evans G. R. Law and theology in the middle ages. Cambridge: University press, 2002, p. 171.

apgalvot, ka viduslaiku krimināltiesībās notiesāto tiesību atjaunošana augstāko punktu sasniedz kanonisko tiesību attīstības rezultātā ap XI – XII gadsimtu. Tomēr pie šāda apgalvojuma jāpatur prātā, ka sekas ir pārsvarā teorētiskas un atkarīgas no katra konkrētā gadījuma, ne konkrēti noteiktas un iepriekš paredzamas.

1.4. Notiesātā tiesību atjaunošana jaunajos laikos

Nacionālās tiesību sistēmas īpaši strauju attīstību sasniedza viduslaiku otrajā pusē un jauno laiku sākuma periodā, kad strauji pieaug izglītotu cilvēku skaits un nodibinās ar vien vairāk universitātes, kurās ir iespēja apgūt tiesību zinātnes, tāpat jāņem vērā baznīcu juristu augstā kvalifikācija. Tāpēc autors neiedziļināsies katrā nacionālo tiesību sistēmā un nemeklēs tajā notiesātā tiesību atjaunošanas institūta pēdas, bet pievērsīsies Austrumeiropas, it īpaši Krievijas, krimināltiesību sistēmas attīstībai, no kurienes vēsturisku apsvērumu dēļ, ticams, ir pārņemts sodāmības institūts arī Latvijā.

Tūlīt pēc viduslaiku beigām un Livonijas norieta Latvijas teritorija ir lielu pārmaiņu priekšā. Tā nonāk gan Zviedru, gan Polijas–Lietuvas valsts rokās. Tiek slēgti dažādi līgumi, nozīmīgs un Latvijas vēsturi ietekmējošs ir Pakļaušanās līgums starp karali Sigismundu Augustu un mestru Gothardu Ketleru, kas noslēgt Viļņā 1561. gada 28. novembrī. Līgums ir nozīmīgs, jo tajā laikā Livonijas konfederācija karoja ar Maskavas valsti, bet pēc militārām neveiksmēm šajā karā un Svētās Romas impērijas atteikšanās sniegt tai militāru palīdzību Livonijas valdnieki apsvēra iespēju mainīt senjoru un pakļauties kādai spēcīgākai eiropēiskai reģiona valstij, kas varētu Livoniju aizsargāt no Maskavijas lielkņaza Ivana IV karapūļiem. Līdz ar to līgums faktiski nodibināja senjora un vasaļa attiecības starp Polijas–Lietuvas valdnieku Sigismundu II Augustu un Livonijas ordeņa mestru Gothardu Ketleru³⁶. Lai gan līguma rezultātā teorētiski Livonijas zemēm bija tiesības saglabāt savas tiesības³⁷, tomēr, beidzoties Livonijas karam, Polijas–Lietuvas jauniegtās zemes (Polijas–Lietuvas īpašumā nonāca tā sauktā Inflantija jeb tagadējā Latgales teritorijas) bija tik tālu inkorporētas, ka 16. gadsimtā nozīmīga daļa no tiesībām tika regulētas galvenokārt pēc Lietuvas nosacījumiem. Nozīmīgs pārmaiņas tādējādi skar arī krimināltiesības.

³⁶ Blūzmas V. zinātniskajā redakcijā. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laika tiesību avoti (1561–1795). Autori: Romāns Apsītis, Valdis Blūzma, Jānis Lazdiņš. – Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 54. lpp.

³⁷ Turpat, 56. lpp.

Lietuvas kņazistē 16. gadsimtā tika veikti vērienīgi tiesību kodifikācijas darbi, kuri sekmēja valsts vienotas tiesību sistēmas veidošanos. Tika pieņemtas trīs Lietuvas statūta redakcijas: pirmā – 1529. gadā, otrā – 1566. gadā un trešā – 1588. gadā.³⁸ Lietuvas statūtu 3. redakcijas nozīme Latvijas tiesību vēsturē ir bijusi visai vērā ņemama, jo tā bija spēkā Inflatijas kņazistē (Latgalē) no 1677. gada līdz 1831. gadam. Arī iepriekš Lietuvas statūts būtiski ietekmēja tiesības Latvijas teritorijā, jo to jau 1599. gadā savā Livonijas provinces zemes tiesību kodifikācijā bija izmantojis Dāvids Hilhens.³⁹

Lietuvas statūtu 3. redakcija noteica, ka kā papildsodus muižniekiem varēja noteikt goda un tiesību atņemšanu, kā arī muižas konfiskāciju, it īpaši par noziegumiem pret valdnieka majestāti un valsti.⁴⁰

Svarīgi atzīmēt, ka 16. gadsimtā tiek plašāk izmantoti brīvības atņemšanas sodi. Piemēram, par vārdisku apvainojumu tiesā noteica 6 nedēļas ilgu ieslodzījumu cietoksnī.⁴¹ Sodū sistēmā saskatāmas zināmas humānisma iezīmes, piemēram, saistībā ar krimināllietu ierosināšanas noilguma termiņu, kas noteikti 3 gadi.⁴² Tātad Lietuvas statūtu 3. redakcija satur jau vairākus elementus no mūsdienīga sodāmības institūta regulējuma. No vienas puses, pastāv goda un tiesību atņemšana (ierobežošana) līdzīgi, kā tas varēja notikt viduslaiku sabiedrībā, no otras puses, pastāv iespēja atņemt ieslodzītajam brīvību uz noteiktu laika periodu. Lai gan šie abi sodi un papildsodi nav cieši saistīti tā laika tiesībās, tomēr tie norāda uz tā laika krimināltiesību attīstību, ietverot gan Romiešu tiesību recepciju, gan sodu (normu) jaunradi, kas veidojusies, galvenokārt, pateicoties tiesu prakses attīstībai. Piemēram, Lietuvas statūtu 3. redakcijā panti pēc konstrukcijas var veidot pat vairāku simtu vārdu garus tekstus.⁴³

Daudz juridiski augstākā kvalitātē sagatavoti tiesību avoti tika sagatavoti Kurzemes hercogistē. Kurzemes un Zemgales statūtos 46. pantā noteikts, ka „*Ja krimināllietā notiesātais pēc sprieduma būs izbēdzis, no aizdomās turamā bēgšanas brīža atklāti tiks uzskatīts par izraidītu un beztiesīgu, un gan pats, gan tā īpašums būs visiem kopā pieejams nesodītai aizskaršanai*”⁴⁴. Līdzīgi tiesības vai sociālo statusu var zaudēt tie, kas apgāna otra laulību, tie tiek uzskatīti par netikļiem 210. panta rezultātā⁴⁵. Līdzīgi 212. pantā noteikts, ka laupītājiem, kuri

³⁸ Turpat, 110. lpp.

³⁹ Turpat, 113. lpp.

⁴⁰ Turpat, 119. lpp.

⁴¹ Turpat.

⁴² Turpat.

⁴³ Skatīt piemērus turpat, 152.-188. lpp.

⁴⁴ Turpat, 231. lpp.

⁴⁵ Turpat, 254. lpp.

laupa atkārtoti, jāiemanto neslava⁴⁶. Šāda tiesību īpatnība ir raksturīga tā laika Kurzemes hercogistes tiesību avotiem. Domājams, ka šādas neslavas un netikļa lomas iemantošana tieši neatsaucās uz notiesātā tiesībām, taču līdzīgi kā viduslaikos, arī šajā laikā reputācijai varēja būt liela nozīme, lai iekļautos sabiedrībā. Lai gan sodu mērķis ir bijis iebaidīšana un atbaidīšana, interesanti šķiet, kā neslava vai netikļa slava varēja iebaidīt potenciālos pārkāpējus. Ņemot vērā to, ka šāds soda veids ir visai izplatīts rakstītajos tiesību avotos, šim soda veidam ir bijusi nozīmīga loma personas sabiedriskajā dzīvē. Līdzīgas paralēles var vilkt ar sodāmības institūtu, kas mūsdienās ierobežo personas tiesības ieņemt attiecīgu nozaru amatus, sabojā reputāciju utt., tātad arī ietekmē sociālo statusu, kas gan atšķirībā no jaunajiem laikiem tiek formulētas kā juridiskās sekas, nevis sods.

Īpaši radikāla un nežēlīga pieeja kriminālsodu politikai notikusi Zviedru laikos, kad atsevišķas Latvijas teritorijas nonāca Zviedrijas pakļautībā. Tā, piemēram, Kara artikuli, kas laboti un apstiprināti 17. gadsimta beigās, ietvēruši īpaši daudz nozieguma veidus, kuru galvenā sankcija bija nāvessods, taču pastāvēja izņēmums Kara artikulos attiecībā pret virsniekiem un kareivjiem. Latvijas tiesību avotos šis jautājums komentēts šādi: „*Virsniekam kā muižnieku kārtas loceklim miesassodus nepiemēroja. Tos aizstāja vai nu nāvessods, vai arī kāds no tā sauktajiem goda sodiem. Prof. A.Švābe trāpīgi aizrāda, ka muižnieku aprindās gods tika uzskatīts par „lielu tiesisku labumu” (70.lpp). Tāpēc goda atņemšana nozīmēja tiesību zaudēšanu. Viens no smagākajiem goda sodiem bija izsludināšana par bezgodi jeb blēdi (sk.142.pantu).*”⁴⁷ Vieglāks virsnieka goda sods bija viņa degradēšana uz laiku par kareivi, atcelšana no amata vai izslēgšana no dienesta.⁴⁸ Šāda tiesību atņemšana uz laiku vai pilnībā apstiprina, ka teorētiski notiesātā tiesību atjaunošana varēja pastāvēt. Tā gan nebūtu notiesātā tiesību atjaunošana tā klasiskajā mūsdienu izpratnē, jo tiesību atņemšana uz laiku vai pilnībā galvenokārt kalpoja kā pamatsods par noziegumu.

XIX gadsimtā Baltija nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Tomēr tai izdevās saglabāt savas vēsturiskās tiesības.⁴⁹ Krimināltiesību ziņā baltieši jau no XVIII gadsimta beigām bija pakļauti kopējiem impērijas soda likumiem. Galīgi šo stāvokli fiksēja 1845. gada nolikums „Par kriminālsodiem un labošanas sodiem”, kas stājās spēkā 1846. gada 1. maijā.⁵⁰ Nolikums, neskatoties uz visiem saviem trūkumiem, ar 1857., 1866. un 1885. gada pārlabojumiem bija

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ Turpat, 315. lpp.

⁴⁸ Turpat.

⁴⁹ Turpat, 10. lpp.

⁵⁰ Turpat, 11. lpp.

spēkā visā bijušās Krievijas valsts teritorijā līdz pat 1917. gada oktobra revolūcijai.⁵¹ Lielā mērā līdz 1917. gadam nekādas izmaiņas kriminālsodu politikā netiek veiktas, neskaitot atsevišķus cara ukazus un dažus neveiksmīgus mēģinājumus izveidot jaunus likumus, kuri ietvertu modernākās krimināltiesību atziņas⁵².

Nolikums saturēja tādus sodus kā visu tiesību atņemšana un nonāvēšana, tiesību atņemšana un darbs katorgā ar vai bez pletņu sitienu saņemšanu pirms soda izciešanas, visu tiesību atņemšana un izsūtījums uz Sibīriju⁵³. Citi soda veidi varēja būt 4–20 gadu pienākums strādāt raktuvēs, cietokšņos un rūpnīcās⁵⁴. Nolikumā tiek papildus paskaidrots, kas ietilpst visu tiesību atņemšanā un ko ar to saprot. Tajā ietilpst muižniekiem visu priekšrocību un labumu atņemšana, tirgotājiem un citiem ar to varēja saprast labā vārda vai reputācijas zaudēšanu, tajā skaitā, visu ordeņu, titulu, atzinību un *činu* zaudēšanu. Tāpat pastāvēja dažādi izņēmumi, ja sods bija kādas soda zīmes iedezināšana vai ietovēšanas ķermenī, tad to nevarēja veikt septiņdesmit gadus sasniegušajiem un sievietēm. Papildus pastāvēja sodi, kuru mērķis bija notiesātā *izlabošana*. Piemēram, nolikumā tika iekļauts sods, ar kuru persona tiek sodīta ar dzīvošanu neapdzīvotās vai mazāk apdzīvotās vietās Sibīrijā ar visu speciālo tiesību un privilēģiju zaudēšanu uz laiku. Pēc šī laika notecējuma persona varēja atgriezties, tā neieguva atpakaļ speciālās tiesības un privilēģijas. Papildus tika noteikti dažādi korekcijas jeb labošanas sodi. Nolikuma 34. panta trešā daļa noteica persona jāsoda ar šādu sodu: „*Ar ieslodzījumu cietoksnī, ar liedzot tikai atsevišķu tiesību un priekšrocību, kas piešķirtas personai vai kā notiesātajam, vai bez tiesību atņemšanas, vadoties no nozieguma veida un vainas pakāpes*”⁵⁵. Pastāvēja arī īpaši sodi par pārkāpumiem dienestā. Par tādiem varēja saņemt pazemināšanu amatā, izslēgšanu no amata, atstādināšanu, rājieni utt. Tomēr, lai gan šādu sodu esamība pati par sevi jau ir diezgan liels jauninājums, lielāks jauninājums bija atruna likumā, kādas sekas izriet no amata zaudēšanas. Piemēram, gadījumā, ja amats tiek zaudēts šāda soda rezultātā, personai ir aizliegts ieņemt amatus publiskajā sfērā (valsts amatus), vēlēt un tik ievēlētam, ieceltam par publiskām personām, tas ir, par ciema un pilsētu vecākajiem. Tomēr jau nākamajā 69. pantā noteikts, ka ierobežojums ieņemt valsts amatus vairs nav spēkā, kad pagājuši 3 gadi pēc soda izciešanas uzsākšanas. Nolikuma 70. pantā teikts, ka „*aizliegumam ieņemt valsts darbu, tiesības saņemt apbalvojumus, pensijas un zīmes par*

⁵¹ Mincs P. Krimināltiesību kurss, Vispārējā daļa ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2005. 61. lpp.

⁵² Skatīt turpat, 62. lpp.

⁵³ Skat. „Уложение о наказаниях уголовных и исправительных”, Глава вторая О наказаниях. Pieejams: <http://xix-vek.ru/material/item/f00/s00/z0000003/st070.shtml> (apskatīts 08.04.2015.).

⁵⁴ Turpat, skat. 20. – 34. pantam.

⁵⁵ Turpat, 34. panta trešā daļa.

nevainojumu darbu, jābūt ierobežotam līdz vienam gadam”⁵⁶ Nolikumā ietverti arī dažādi citi sodi, kuriem sankcija galvenokārt veidotā tā, lai veidotu atsauci uz nolikuma 21. panta daļām, kas paredz dažāda termiņa darbus katorgā, cietoksnī, rūpnīcās, dažādu daudzumu sitienu ar pletnēm utt.

Kopumā, apskatot soda veidus, to nosacījumu un notiesātā tiesību atjaunošanas institūtu, secināms, ka notiesātā tiesību atjaunošana bija Krievijas impērijas galvenajā kriminālsodu nolikumā nostiprināts institūts, kas līdzīgi kā mūsdienās līdzinājās juridiskajām sekām par konkrēta soda izciešanu. Notiesātā tiesību atjaunošanas institūts mūsdienu izpratnē ir tikai tā attīstības sākuma stadijā, un tā tvērums nav tik plašs un attīstīts kā šobrīd. Tomēr šāda institūta ietveršana nolikumā, domājams, bija pamatakmens šī institūta attīstībai tālākajās Krievijas krimināltiesībās, jo, kā jau iepriekš minēts, nolikumā bija spēkā līdz pat 1917. gadam.

Domājams, šādu ietekmi uz Krievijas Nolikumu atstājis iepriekš pieņemtais Francijas kriminālkodekss. Uz Francijas kriminālkodeksa ietekmi Eiropā norāda arī tiesībzinātnieks Pauls Mincs – „*augstāko pakāpi franču kodifikācija sasniedz Napoleona I laikā, kad 1810. gada 12./22. februārī izdeva slaveno Code penal (Code des delikts et des pienes), kurš papildināts un grozīts 1832., 1848. 1850. un vēlākos gados, bet visumā ir spēkā līdz šim laikam [atbilstoši U. Krastiņas komentāram Francijā 1992. gadā pieņemts jauns krimināllikums, kas stājies spēkā 1994. gada 1. martā – autora piebilde], pie kam, atstājis lielu iespaidu uz kriminālo likumdošanu visā Eiropas kontinentā*”⁵⁷. Ņemot vērā Francijas kodeksa lielo ietekmi uz Eiropas krimināltiesību attīstību, Francijas un Krievijas tā laika attiecības un to, ka Francijas kriminālkodeksā pastāvēja līdzīgs institūts⁵⁸, secināms, ka institūta izcelšanās meklējama Eiropas rietumos.

1.5. Notiesātā tiesību atjaunošana jaunākajos laikos (1914. – mūsdienas)

Baltijas valstīs, kas pēc kara atdalījās no Krievijas, līdzīgi citām jaunajām valstīm, jautājums par krimināltiesību kodifikāciju bija viens no svarīgākajiem. Savus kodeksus jau izstrādājušas Igaunija un Polija.⁵⁹

⁵⁶ Turpat, 70. pants.

⁵⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss, Vispārējā daļa ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2005, 57. lpp.

⁵⁸ Turpat, 278. lpp.

⁵⁹ Turpat, 63. lpp.

Latvijā ar 1918. gada 6. decembra likumu vispirms atstāti spēkā krievu 1903. gada Sodu likumi, atceļot vācu okupācijas varas ieviestos grozījumus un attiecinot tos arī uz Latgali.⁶⁰ Pirmais Latvijas pašas radītais Latvijas Sodu likums stājās spēkā 1931. gada 31. martā. Kā norāda Pauls Mincs, tad, izstrādājot jauno Latvijas sodu likumu, pēc iespējas tika uzglabāts 1903. panta Sodu likumu konstrukciju un pamatprincipus⁶¹.

Analizējot 1903. gada Sodu likumus, jāsecina, ka arī tā likuma redakcijā tika ietverti atsevišķi tiesību atņemšanas un atjaunošanas institūti. Piemēram, Sodu likumu 30. pantā tika noteikts, ka „*notiesātie uz spaidu darbiem, izsūtījumu noletinājumā vai ieslodzījumu pārmācības namā, kā arī ar kārtas tiesību zaudēšanu saistītu ieslodzījumu cietumā, zaudē tiesības: piedalīties kārtas sapulču lemsanā un vēlēšanās un būt par vēlētajū vai ievēlamo pilsētu vai sabiedriskās sapulcēs; stāvēt valsts, kārtu, pilsētu vai sabiedriskā dienestā; kalpot armijā vai flotē; [...] būt par priekšnieku, audzinātāju vai skolotāju sabiedriskā vai privātā mācību iestādē, kā arī izlietot mājskolotāja tiesības; [...]*”⁶². Izteikts sodāmības institūta paveids izriet no Likuma 31. panta, kurā norādīti termiņi aizliegumu noņemšanai, tie sadalīti trijās grupās: (1) uz spaidu darbiem un izsūtījumu izmetinājumā notiesātie, (2) ieslodzījumu pārmācības namā notiesātie, (3) uz ieslodzījumu cietumā notiesātie. Atbilstoši pirmajai un otrajai grupai aizliegumu noņem pēc desmit gadiem, trešajai – pēc pieciem. Likuma 31. panta otrajā daļā noteikti nosacījumi un mūsdienīgs institūta noteikums par iespēju saīsināt aizlieguma termiņu, proti, ja jau izciesta puse no aizlieguma termiņa, notiesātā uzvedība ir bijusi nevainojama un persona pēdējā dzīvesvietā jau nodzīvojusi vismaz divus gadus.

Sodu likuma izstrādātāji norādījuši, ka Ministru kabinets izdeva šo kodeksu Saeimas komisijas redakcijā Satversmes 81. panta kārtībā 1933. gada 24. aprīlī, pie kam ar Saeimas izdotu speciālu likumu šis jaunais Latvijas Sodu likums ievests dzīvē 1933. gada 1. augustā.⁶³ Tā 27. – 30. panta noteikumi paredzēja gandrīz identisku redakciju 1903. gada redakcijai. Kā norādīts 1933. likuma apskatā ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, „*no 1903. likuma redakcijas esošā atbilstošā uzskaitījuma kā neierobežojama tiesība uz pensiju, jo tā ir mantiska tiesība, tālāk ieņemt baznīcas amatus, ņemot vērā pie mums pastāvošo tieksmi atdalīt baznīcu no valsts, kā arī tiesības izpirkt rūpniecības un tirdzniecības apliecības, ko bez tam jau aptver citā vietā*

⁶⁰ Turpat.

⁶¹ Turpat.

⁶² Sodu likumi: Krievijas impērijas likums. 1903. gada 22. marts, Sk. 30. pantu. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/1281> (skatīts 10.04.2015.).

⁶³ P. Mincs. Krimināltiesību kurss, Vispārējā daļa ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2005, 64. lpp.

paredzētais profesionālo tiesību aprobežojums”⁶⁴. Atbilstoši likuma komentāriem un faktiskajām likumu redakcijām secināms, ka 1933. gada likuma redakcijai pievērsta īpaša uzmanība tiesību nozaru mijiedarbībai ar krimināltiesībām. Pamatojums par baznīcas un valsts nošķiršanu, kā arī civiltiesisko saistību (pensiju) nošķiršanu ir svarīgs sodāmības institūta attīstībā. Šāda nošķiršana notiek gan tādēļ, lai nodalītu tiesību nozaru ietekmi, gan tāpēc, ka attīstās sodu sistēma, un piemērot sodus, kas jau noteikti citas normas tekstā, nav nepieciešams.

1940. gada 25. novembrī Latvijā pārstāj darboties Latvijas sodu likums, sāk darboties 1926. gada KPFSR kriminālkodekss. Papildus jānorāda, ka Otrā pasaules kara laikā atsevišķos periodos likums pārtrauc savu darbību saistībā ar frontes līnijas kustību pāri Latvijas robežai. Tomēr pēc kara beigām atkal spēkā stājas KPFSR kriminālkodekss. KPFSR kriminālkodekss⁶⁵ faktiski ir ļoti līdzīgs 1961. gada LPSR jaunajam kriminālkodeksam⁶⁶. Šajos kodeksos, piemēram, LPSR kodeksa 54. pantā paredzēta jaunā sodāmības dzēšanas un noņemšanas institūta teksts. Pirmo reizi Latvijas teritorijas spēkā esošajos kriminālsodu likumos parādās jēdziens un institūts „sodāmība”. Pantā ietvertā skaidrojuma nozīmi nevarētu saukt par izsmeļošu. Lai gan panta forma un saturs atbilst mūsdienu Krimināllikuma 63. pantam, tomēr tajā iztrūkst vairāki elementi. Turpretī Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāros ir ietverts panta komentārs, kurš saturiski būtu ļoti līdzīgs mūsdienu Krimināllikuma 63. pantam, ja komentārs tiktu apvienots ar pašu LPSR kriminālkodeksa pantu. Komentārā ietverta, piemēram, informācija par to, ka sodāmība faktiski ir krimināltiesiskās sekas, kuras iestājas, ja saņemts notiesājošs spriedums⁶⁷.

Sodāmības institūts pēc tam tiek pārņemts pārsauktajā LPSR kriminālkodeksā Latvijas kriminālkodekss (1991. gads). Vēlāk 1998. gada 17. jūnijā pieņemtais Krimināllikums arī ietver mūsdienās zināmo Krimināllikuma 63. panta redakciju, kurā līdz šim brīdim izdarīti astoņi vairāk vai mazāk nozīmīgi grozījumi. Dziļāka šī likuma analīze paredzēta darba otrajā nodaļā.

⁶⁴ Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Sodū likums: ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Rīga: Neoficiāls izdevums, 1934, skat. 27. – 30. panta komentārus.

⁶⁵ KPFSR kriminālkodekss. Oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. – Maskava: PSRS Tieslietu komisariāta Juridiskā izdevniecība, 1944.

⁶⁶ Latvijas PSR kriminālkodekss. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1962.

⁶⁷ Skatīt Blūmas M. zinātniskajā redakcijā; Autoru kolektīvs: Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Rīga: Avots, 54. panta komentāru.

2. SODĀMĪBA LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

2.1. Sodāmība Krimināllikumā un tās saturs šaurākā nozīmē

Kaut gan krimināltiesību represīvās izpausmes asociējas ar sodiem, faktiski valsts negatīvā reakcija uz izdarīto noziedzīgu nodarījumu sastāv no divām daļām – kriminālsoda un sodāmības. Ar notiesājošā sprieduma spēkā stāšanos persona ir pakļauta zināmiem ierobežojumiem – tai var tikt liegta iespēja brīvi pārvietoties, ieņemt noteiktu amatu, var tikt noteikts pienākums iesaistīties sabiedriskos darbos vai maksāt naudas sodu. Tomēr attiecīgo pienākumu izpilde nenozīmē personas rehabilitāciju – arī pēc kriminālsoda pilnas izciešanas personas tiesiskais statuss nav līdzīgs tās personas tiesiskajam stāvoklim, kura agrāk nav pārkāpusi krimināltiesiskos aizliegumus. Personas notiesāšanas fakts rada sodāmību, kas neizbeidzas ar soda izciešanu.⁶⁸

Sodāmības institūts ietverts Krimināllikumā no tā pieņemšanas brīža. Tas pieņemšanas brīdī sastāvēja no deviņām daļām, no kurām sestā ir izslēgta ar 2012. gada 13. decembra grozījumiem⁶⁹ un trešajā daļā ietverti astoņi punkti⁷⁰. Sodāmības institūta skaidrojums jeb jēdzieniskais skaidrojums ietverts panta pirmajā daļā. Sodāmība ir noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas notiesāšanas vai soda noteikšanas juridiskās sekas, kas ir spēkā tiesas vai prokurora priekšrakstā par sodu noteiktajā soda izciešanas laikā, kā arī līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai likumā noteiktajā kārtībā.⁷¹ Persona uzskatāma par sodītu no notiesājoša sprieduma spēkā stāšanās brīža vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās dienas. Atbilstoši Krimināllikuma 63. panta noteikumiem, par nesodītām atzīstamas:

- 1) nosacīti notiesātas personas — gadu pēc pārbaudes laika beigām, bet papildsoda piemērošanas gadījumā — gadu pēc papildsoda izciešanas laika beigām, ja pārbaudes laikā vai papildsoda izciešanas laikā iestādes, kuras izpilda nolēmumu, nav konstatējušas pārkāpumu;
- 2) pēc viena gada — personas, kas izcietušas īslaicīgu brīvības atņemšanu, piespiedu darbu vai naudas sodu;
- 3) pēc diviem gadiem — personas, kas izcietušas brīvības atņemšanas sodu, ne ilgāku par trim gadiem;

⁶⁸ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.

⁶⁹ Grozījumi krimināllikumā: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. aprīlis, Nr. 202.

⁷⁰ Skatīt. Krimināllikuma tagadējo un vēsturiskās redakcijas, pieejams <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>.

⁷¹ Krimināllikums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. aprīlis, Nr. 199/200, 63. panta pirmā daļa.

- 4) pēc pieciem gadiem — personas, kas izcietušas brīvības atņemšanas sodu, ilgāku par trim gadiem, bet ne ilgāku par pieciem gadiem;
- 5) pēc astoņiem gadiem — personas, kas izcietušas brīvības atņemšanas sodu, ilgāku par pieciem gadiem, bet ne ilgāku par desmit gadiem;
- 6) pēc desmit gadiem — personas, kas izcietušas brīvības atņemšanas sodu, ilgāku par desmit gadiem.

Jauninājums, salīdzinot ar LPSR kriminālkodeksu, ir ietvertais skaidrojums, ka par nesodītām atzīstamas arī personas, kas atbrīvotas no soda ar tiesas spriedumu vai attaisnotas, tādējādi likumdevējs atkārtojas, jo jau no likuma 63. panta pirmās un otrās daļas izriet, ka sodāmību rada notiesājošs spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu. Domājams, likumdevējs centies ievērot, ka normatīvajiem aktiem jābūt skaidriem, saprotamiem un nepārprotamiem. Komentējamā pantā norādīts, ka personas, kurām iestājies likumā paredzētais notiesājoša sprieduma izpildīšanas noilgums, nav atzīstamas par sodītām. Šāda atsauce uz Krimināllikuma 56. pantu par noilgumiem ir tikai loģiski izrietoša no komentējamā panta pirmās un otrās daļas, jo arī šādā gadījumā nav iespējams notiesājošs spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu.

Kā norādīts Krievijas impērijas sodu likumā un Latvijas sodu likumā, tad sodāmības termiņa sākums ir no soda (gan pamatsoda, gan papildsoda) izciešanas brīža, šāds regulējums saglabāts arī Krimināllikumā. Par piemēru var minēt zinātniskajā literatūrā minēto piemēru: ja persona sodīta pēc Krimināllikuma 260. panta pirmās daļas ar naudas sodu, sodāmības dzēšanas termiņu (viens gads) skaita no dienas, kurā naudas sods samaksāts⁷². Sodāmības dzēšanas termiņš aprēķināms ņemot vērā faktiski izciesto, nevis tiesas piespriesto laiku.⁷³ Persona, kas brīvības atņemšanas soda laikā ar priekšzīmīgu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu ir pierādījusi savu labošanos, tiesa var noņemt tai sodāmību pirms likumā noteiktā sodāmības termiņa. Sodāmību (juridiskās sekas) var noņemt amnestijas vai apžēlošanas kārtībā gluži tāpat kā kriminālsodu. Latvijas Republikas 1998. gada 16. jūnija Apžēlošanas likumā sodāmības noņemšana norādīta kā viens no apžēlošanas veidiem (skat. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotāju, 1998, Nr.15).⁷⁴ Sodāmības dzēšana un noņemšana anulē visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas, taču, kā tiks apskatīts turpmākajās

⁷² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 467. lpp.

⁷³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Firma „AFS”, 2007, 219. lpp.

⁷⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Firma “AFS”, 2003, 206. lpp.

nodaļās, tad sodāmības dzēšana vai noņemšana neizslēdz iespēju, ka persona var saskarties ar citām juridiskām sekām dzīves laikā.

Sodāmība izraisa noteiktas krimināltiesiskas sekas – to ņem vērā, nosakot sodu noziedzīgu nodarījumu recidīva gadījumā (Krimināllikuma 48. pants) un piemērojot nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda (Krimināllikuma 61. pants). Tādējādi sodāmība ne tikai norāda uz faktu, ka persona kādreiz izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet arī pasliktina personas tiesisko stāvokli.⁷⁵

Tiesībzinātnieks Andrejs Judins, apskatot sodāmības institūtu, secinājis, ka „*kaut gan personas sodīšanas faktu objektīvi nav iespējams anulēt, Krimināllikumā ir paredzēta sodāmības dzēšana un noņemšana, kas būtībā ir fictio juris*”⁷⁶. Šādam secinājumam nav iemesla nepiekrīst, tikai var papildus norādīt, ka tam atbilst tiesiskā realitāte. Likumdevējs likumos paredzējis gadījumus, kad sodāmības dzēšanas vai noņemšanas fakts netiek ņemts vērā, piemēram, izskatot personas kandidatūru noteiktām profesijām (skat. 2.2. apakšnodaļu).

Sodāmība šaurākā šī jēdziena izpratnē ir juridiskas sekas personai, kas notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu rezultātā piemīt personai, kā rezultātā ir pakļauta īpašām Krimināllikumā noteiktām krimināltiesiskām sekām. Sodāmība beidzas ar tās dzēšanu vai noņemšanu likumā noteiktajā kārtībā, kas anulē visas krimināltiesiskās sekas.

2.2. Sodāmības jēdziens plašākā nozīmē

2.2.1. Sodāmības juridiskās sekas

Sodāmības jēdziens plašākajā nozīmē (un atbilstoši arī praksē) ietver arī citas juridiskās sekas, līdzīgi kā viduslaikos līdz pat jaunākajiem laikiem personai piespriests sods varēja nozīmēt kādu tiesību zaudēšanu. Ja 1845. gada Nolikumā (skat. 1. nodaļu) tās varēja būt tiesības kļūt par ciema vadītāju, vai 1903. gada Sodū likumos tas varēja būt aizliegums kļūt par skolotāju, tad mūsdienās šis uzskaitījums ir krietni audzis un aptver vairāk kā 50 dažādas profesijas un amatus.

Sodāmības juridiskās sekas var izpausties dažādi. Tas var būt aizliegums ieņemt konkrētus amatus (skolotājs, policists, ierēdnis) vai iegūt noteiktas tiesības (pielaidi valsts noslēpumam, tiesībām tik ievēlētam, ieroča nēsāšanas atļauja). Vairākos normatīvajos aktos paredzēti

⁷⁵ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.

⁷⁶ Turpat.

ierobežojumi personām, kuras agrāk bijušas sodītas.⁷⁷ A. Judins norādījis, ka, „ierobežojot sodīto personu rīcībspēju, likumdevējs ir izmantojis redakcionāli atšķirīgus formulējumus. Tomēr to analīze rāda, ka, ierobežojot sodīto personu tiesības, faktiski tiek izmantotas trīs juridiskās konstrukcijas, proti, ierobežojumi, kas attiecas uz:

1. sodītām personām, kurām sodāmība nav noņemta vai dzēsta;
2. sodītām personām neatkarīgi no sodāmības noņemšanas vai dzēšanas;
3. sodītām personām”⁷⁸.

Taču šāds skaidrojums nav izsmelošs un tam iztrūkst praksē ieviesto aizliegumu atspoguļojums.

Uz sodītām personām, kurām sodāmība nav noņemta un dzēsta (atsevišķos gadījumos tikai par noteikta veida vai konkrētos apstākļos izdarītiem nodarījumiem), attiecas šādi ierobežojumi un nosacījumi:

- 1) aizliegts saņemt personai apsardzes sertifikātu (sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par alkoholisko dzērienu, narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaidā izdarītu noziedzīgu nodarījumu) (2014. gada likums)⁷⁹;
- 2) būt par pārvaldnieka akcionāru (dalībnieku) (sodāmība tiek uzskatīta par reputācijas sabojāšanu, kas ir iemesls izslēgšanai no kandidātiem) (2013. gada likums)⁸⁰;
- 3) aizliegts fiziskajai personai vai juridisko personu pārstāvēt tiesīga persona (par krāpšanu, dokumentu viltošanu, izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas vai citiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuri var ietekmēt nodokļu apmēra noteikšanu) (2013. gada likums)⁸¹;
- 4) aizliegts būt fiskālās disciplīnas padomes loceklim (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2013. gada likums)⁸²;
- 5) šaujamo ieroci vai lielas enerģijas pneimatisko ieroču iegādāšanās, glabāšanas, nēsāšanas vai kolekcijas atļauju aizliegts izsniegt fiziskajai personai (jebkāds noziedzīgs nodarījums) (2010. gada likums)⁸³;
- 6) aizliegums būt par Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes locekli (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2010. gada likums)⁸⁴;

⁷⁷ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.

⁷⁸ Turpat.

⁷⁹ Apsardzes darbības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2014. gada 20. aprīlis, Nr. 47, 15. pants.

⁸⁰ Alternatīvo ieguldījumu fondu un to pārvaldnieku likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 7. augusts, Nr. 142, 10. pants.

⁸¹ Pievienotās vērtības nodokļa likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. janvāris, Nr. 197, 65. pants.

⁸² Fiskālās disciplīnas likums: LR Likums, *Latvija Vēstnesis*, 2013. gada 6. marts, Nr. 36, 24. pants.

⁸³ Ieroču un speciālo līdzekļu aprites likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2011. gada 1. janvāris, Nr. 183, 17. pants.

- 7) aizliegums tikt ievēlētam par valsts prezidenta (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2007. gada likums)⁸⁵;
- 8) Eiropas Parlamenta vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātu un Eiropas Parlamentā nevar ievēlēt personu, kura Latvijas Republikā (smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums) (2004. gada likums)⁸⁶;
- 9) nevar kandidēt uz ierēdņa amatu (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2000. gada likums)⁸⁷.

No veiktās izpētes un sodāmības laikā esošo ierobežojumu un nosacījumu tabulas (darba 1. pielikums) secināms, ka ietvertos aizliegumu redakcijas ir relatīvi diferencētas un likumdevējs, pieņemot attiecīgos normatīvos aktus, ir centies izvērtēt noteiktā ierobežojuma saturu un veidu. Pēc normatīvā akta pieņemšanas un spēkā stāšanās datumiem un tajos ietvertajiem ierobežojumiem secināms, ka likumdevēja vēlme noteikt ar vien stingrākus vai mazāk stingrus nosacījumus nepastāv, tie ir līdzsvaroti un pēdējo 12 gadu laikā nav veidojuši nekādas izteiktas tendences.

Uz sodītām personām, kurām sodāmība ir noņemta un dzēsta (atsevišķos gadījumos tikai par noteikta veida vai konkrētos apstākļos izdarītiem nodarījumiem), attiecas šādi ierobežojumi un nosacījumi:

- 1) aizliegt kļūt par atvasinātas publiskas personas valdes un padomes locekļiem (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2014. gada likums)⁸⁸;
- 2) aizliegts kļūt par sertificētu mediatoru (tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz nereabilitējoša pamata) (2014. gada likums)⁸⁹;
- 3) nedrīkst kļūt par personu, kas kredītiestādē vai apdrošināšanas komersantā, veic dzīvības apdrošināšanu vai ir atbildīga par šā likuma prasību ievērošanu (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2008. gada likums)⁹⁰;
- 4) aizliegts kļūt par tiesu eksperta kandidātu (tīšs noziedzīgs nodarījums) (2004. gada likums)⁹¹;

⁸⁴ Elektronisko plašsaziņu līdzekļu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2010. gada 11. augusts, Nr. 118, 56. pants.

⁸⁵ Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. gada 18. maijs, Nr. 79, 3. pants.

⁸⁶ Eiropas parlamenta vēlēšanu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 12. februāris, Nr. 22, 5. pants.

⁸⁷ Valsts civildienesta likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2001. gada 1. janvāris, Nr. 331/333, 7. pants.

⁸⁸ Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2015. gada 1. janvāris, Nr. 216, 31. pants.

⁸⁹ Mediācijas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2014. gada 18. jūnijs, Nr. 108, 19. pants.

⁹⁰ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. gada 13. augusts, Nr. 116, 41. pants.

- 5) nedrīkst kļūt par tirgus organizētāja valdes un padomes locekli (kura ir notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kaut arī atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju) (2003. gada likums)⁹²;
- 6) nedrīkst strādāt par pedagogu (persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Ministru kabineta noteikta institūcija, izvērtējusi, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, ir atļāvusi strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm) (1998. gada likums)⁹³.

No veiktās izpētes un sodāmības laikā esošo ierobežojumu un nosacījumu tabulas (darba 1. pielikums) redzams, ka līdzīgi iepriekš apskatītajam regulējumam, ietverto aizliegumu redakcijas ir relatīvi diferencētas. Secināms, ka likumdevējs, pieņemot attiecīgos normatīvos aktus, galveno uzsvāru ir licis uz tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu. Tādējādi paredzot, ka attiecīgo amatu, profesiju vai tiesības ir iespējams iegūt, ja sodāmība dzēsta par citādā veidā vai apstākļos izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

No iepriekš uzskatītajiem piemēriem, redzams, ka likumdevējs ir ietvēris speciālu norādi par sodāmības spēkā pastāvēšanu kā fikciju arī situācijā, kad persona ir atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju. Krimināllikumā un zinātniskajā literatūrā ir dots skaidrojums sodāmības noņemšanas jēdzienam – sodāmība var būt noņemta apžēlošanas vai amnestijas kārtībā. Sodāmības noņemšana anulē visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas⁹⁴. Šajā skaidrojumā īpaša uzmanība jāpievērš krimināltiesisko seku jēdzienam. Krimināllikumā tiek lietoti divi jēdzieniski atšķirīgi seku veidi – krimināltiesiskās un juridiskās sekas. Ar krimināltiesiskajām sekām jāsaprot sodāmības kā krimināltiesisku elementu piesaisti konkrētai personai, kas ietekmē personas tiesisko stāvokli jauna noziedzīga nodarījuma gadījumā, kā arī spēkā esoša soda izciešanas laikā. Sodāmības gadījumā krimināltiesiskās sekas var pastāvēt tikai krimināltiesiska rakstura attiecībās. Turpretī juridiskas sekas ir plašāks jēdziens, kas sevī ietver krimināltiesiskās sekas. Izejot no krimināltiesisko seku skaidrojuma, juridiskās sekas sodāmības gadījumā var pastāvēt gan krimināltiesiska rakstura, gan citādā veida tiesiskajās

⁹¹ Tiesu ekspertu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. gada 1. jūlijs, Nr. 157, 5. pants.

⁹² Finanšu instrumentu tirgus likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 1. janvāris, Nr. 175, 30. pants.

⁹³ Izglītības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. jūnijs, Nr. 343/344, 50. pants.

⁹⁴ Judins A., Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 1999, 157. lpp.

attiecībās. Piemēram, juridiskas sekas attiecībā uz iespējām ieņemt konkrētus amatus var izrietēt no darba tiesiskajām attiecībām. Tā Darba likuma 33. panta otrajā daļā noteikts, ka darba intervijā nav pieļaujami jautājumi par iepriekšēju sodāmību, izņemot gadījumu, kad tam attiecībā uz veicamo darbu varētu būt būtiska nozīme⁹⁵. Juridiskas sekas attiecībā uz ieroča atļaujas tā nēsāšanai, glabāšanai un iegādei ir saistītas ar valsts un indivīda savstarpējām tiesiskajām attiecībām.

Tādējādi secināms, ka sodāmības noņemšana amnestijas vai apžēlošanas kārtībā nedzēs personai piemītošās juridiskās sekas. Tomēr nesaprotama ir likumdevēja vēlme ietvert šādu paskaidrojumu Finanšu instrumentu tirgus likumā, nosakot īpašu atrunu, ka tīša noziedzīga nodarījuma juridiskās sekas netiek dzēstas ar apžēlošanu. Apžēlošanas likuma 1. pantā ir noteikts, ka apžēlošana ir notiesātās personas pilnīga vai daļēja atbrīvošana no kriminālsoda izciešanas, soda veida mīkstināšana vai sodāmības noņemšana, ko veic Valsts prezidents.⁹⁶ Ņemot vērā to, ka likumā *expressis verbis* nav noteikts, ka apžēlošana nozīmē atbrīvošanu no juridiskajām sekām, bet Krimināllikuma 63. panta astotajā un devītajā daļā tiek runāts par krimināltiesiskajām sekām, jāsecina, ka P. Minca skaidrojums, ka „*ne noziedzīga nodarījuma civilās sekas, kuras attiecas uz trešo personu privātām tiesībām, ne administratīvos līdzekļus, kurus piemēro sabiedriskās drošības interesēs, apžēlošana neskar*”⁹⁷, ir attiecināms arī uz mūsdienu apžēlošanas institūtu. Tādējādi vērojama likumdevēja atkāpe no ierastās normas, īpaši uzsverot apžēlošanas sekas. Šāda uzsvēršana nav izprotama, jo no Krimināllikuma 63. panta astotās un devītās daļas, skatot to kopsakarā ar Apžēlošanas likuma 1. pantu, izriet, ka apžēlošana jau pati par sevi neatbrīvo personu no juridiskajām sekām. Šādu likumdevēja darbību rezultātā tiek nevajadzīgi sarežģīta sodāmības institūta juridisko seku interpretācija.

Tāpat kā iepriekš nekādas likumdevēja tendences soda bardzības ziņā pēdējo 12 gadu laikā nav novērojamas.

Kā secināms no iepriekš veiktā uzskaitījuma (skat. 24.–26. lpp.), likumdevējs var noteikt administratīvu institūciju, kas izvērtē, vai tas, ka agrāk sodīts skolotājs strādā ar bērniem, nekaitē izglītojamo interesēm. Izvērtēšana notiek, ievērojot katra konkrētā gadījuma apstākļus.

Izņemot jau iepriekš apskatītos gadījumus, pastāv vēl trešais, kad personai ir liegts ieņemt amatu vai iegūt tiesības noteiktu termiņu pēc tam, kad noņemta vai dzēsta sodāmība. Šādi

⁹⁵ Darba likums: LR Likums, *Latvija Vēstnesis*, 2002. gada 1. jūnijs, Nr. 105, 33. pants.

⁹⁶ Apžēlošanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 21. jūnijs, Nr. 198.

⁹⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 342. lpp.

gadījumu paredzēti Imigrācijas likumā. Tajā noteikts, ka ilgtermiņa vīzas izsniegšanu un uzturēšanās atļaujas izsniegšanu vai reģistrēšanu atsaka, ja ārzemnieks ar tiesas spriedumu atzīts par vainīgu tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā Latvijas Republikā vai ārpus tās, par ko Latvijas Republikas likumā paredzēts sods – brīvības atņemšana uz laiku, kas nav mazāks par vienu gadu⁹⁸. Šo nosacījumu nepiemēro, ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā, bet attiecībā uz ārvalstīs izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem – pagājuši ne mazāk kā pieci gadi pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas⁹⁹. No likumā ietvertā secināms, ka likumdevējs vienādi vērtē gan personas, kas notiesātas ar vienu gadu cietumsodu (par kuru pēc Latvijas tiesībām pastāvētu sodāmība divus gadus), gan tās, kas notiesātas ar 15 gadiem cietumā (par ko Latvijā sodāmība pastāvētu desmit gadus). Nav izprotama likumdevēja vēlme noteikt šādu universālu pieeju, tādējādi veidojot tiesību sistēmas neviendabīgumu. Autoraprāt šādas situācijas vajadzētu pēc iespējas regulēt atbilstoši Latvijas sodāmības institūta vai, ja tāds pastāv, pēc ārvalsts sodāmības institūta uzbūves, ievērojot taisnīgāko pieeju.

Pastāv arī ceturtais variants, kad stratēģiskas nozīmes preču aprites subjektam ir nepieciešama Drošības policijas speciālā atļauja (licence) komercdarbībai ar Nacionālajā stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu sarakstā minētajām speciālajām ierīcēm, šo atļauju ir iespējams iegūt, ja izpildīti atsevišķi kritēriji. Viens no šādiem kritērijiem ir, ja subjekts nav sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pagājuši vismaz trīs gadi pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Likumdevējs, ietverot šos dažādos ar juridisko seku izbeigšanos saistītos variantus, ir specifiski noteicis īpašas prasības tiesību vai amatu pretendentiem. Taču vairākos gadījumos nav izprotama likumdevēja rīcība. Pastāv gadījumi, kad likumdevējs cenšas atrisināt problēmu tikai formāli, piemēram, kad tas nekonsekventi atkārtojas vai atkāpjas no ierastās kārtības un nosaka vēl papildus termiņus Krimināllikuma 63. pantā noteiktajiem termiņiem. Tādējādi likumdevējs, autoraprāt, nav ievērojis, ka tiesību sistēma ir vienota, un, pieņemot katru atsevišķu likumu, skata to ārpus konteksta, tādējādi nevajadzīgi noslogojot tiesību sistēmu.

Tādējādi secināms, ka var izdalīt divus sodāmības paveidus – aktīvā un pasīvā (krimināloģiskā jeb faktiskā) sodāmība. Aktīvā sodāmība ir saistīta ar sodāmības krimināltiesiskajām sekām (piemēram, recidīva gadījumā), kuras izbeidzas, kad sodāmība tiek dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā, kā arī citos gadījumos, kad persona atzīstama par nesodītām, ar nosacījumu, ka personai pastāvējusi sodāmība. Ar pasīvo sodāmību saprotama

⁹⁸ Imigrācijas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2003. gada 1. maijs, Nr. 169.

⁹⁹ Turpat.

juridisko seku ietekme, kas personu ietekmē vai var ietekmēt neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas personas dzīves laikā. Šāda aktīvā sodāmība, ievērojot tiesībzinātnieka Ulda Krastiņa grāmatā analizētā recidīva veidus un jēdzienu lietojumu (skat. kriminoloģiskā (faktiskā) noziedzīga nodarījuma recidīvu)¹⁰⁰, būtu dēvējama par kriminoloģisko jeb faktisko sodāmību, jo tā pastāv neatkarīgi no tā, vai par to ir vai nav saglabājušās krimināltiesiskās sekas. Šāda sodāmības paveidu izdalīšana var noderēt, lai skaidrāk un pilnīgāk izprastu sodāmības ietekmi katrā dotajā situācijā.

2.2.2. Tiesību ierobežošanas institūts

Krimināllikumā ir paredzēta virkne ar dažādiem papildsodiem. To skaitā tiesību ierobežošana. Krimināllikuma 44. panta pirmajā daļā dots kriminālsoda – tiesību ierobežošanas – jēdziens. Tā ir tiesību atņemšana uz noteiktu vai visu veidu uzņēmējdarbību, uz noteiktu nodarbošanos, uz noteiktu amatu ieņemšanu vai speciālu likumā paredzētu atļauju vai tiesību iegūšanu¹⁰¹, taču papildus jānorāda, ka normā kopš 2013. gada Kriminālsodu reformas ir noteikts papildus aizliegums – apmeklēt noteiktas vietas vai pasākumus. Grāmatā Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs norādīts, ka „*šo sodu piespriež galvenokārt tad, kad sakarā ar noziedzīgā nodarījuma raksturu, ko vainīgais izdarījis, ieņemot kādu amatu vai veicot zināmu nodarbošanos, tiesa atzīst par neiespējamu ļaut šai personai turpināt strādāt tādā amatā vai veikt tāda veida nodarbošanos*”¹⁰². Tomēr šim papildsoda veidam pastāv ierobežojumi saistībā ar tā piemērošanu un tas nav piemērojams pilnīgi visos gadījumos, kad persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, atrodoties darbā, to var piespriest tikai tad, ja noziedzīgs nodarījums tieši saistīts ar vainīgā uzņēmējdarbību vai nodarbošanos vai izdarīts, ļaunprātīgi izmantojot viņam izsniegto speciālo atļauju vai piešķirtās tiesības.¹⁰³

¹⁰⁰ Krastiņš U. Noziedzīgu nodarījumu sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2014, 335. lpp.

Analizējot recidīva veidus, autors norādījis, ka „*ar kriminoloģisko (faktisko) noziedzīga nodarījumu recidīvu saprot gadījumus, kad viena persona izdarījusi vismaz divus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, neatkarīgi no tā, vai par tiem ir vai nav saglabājušās juridiskās sekas (kriminālatbildības noilgums, sodāmība)*”.

¹⁰¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 364. lpp.

¹⁰² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Firma „AFS”, 2007, 154. lpp.

¹⁰³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. Krastiņš U. – Rīga: Firma “AFS”, 2003, 143. lpp.

Augstākās tiesas Krimināllietu departaments spriedumā lietā SKK – 22/2014 atzina, ka transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana ir viens no tiesību ierobežošanas soda veidiem un šo tiesību ierobežošanas soda veidu nedrīkst tulkot šauri¹⁰⁴. Taču aizliegums var tikt piemērots tādos gadījumos, kad tiesības persona nemaz nav ieguvusi. Uz to vedina domāt Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta spriedums lietā SKK – 20/2011, kurā tika atzīts, ka transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana nav saistīta ar transportlīdzekļa vadītāja apliecības esamību vai tās iegūšanu, bet gan ar aizliegumu vadīt transportlīdzekli¹⁰⁵. Šāda interpretācija atbilst sodāmības institūtam, kas uz citu normatīvo aktu pamata var ietekmēt personas tiesības tādos gadījumos, kad tā nekad iepriekš nav saskārusies ar kādu noteiktu profesiju, tiesībām vai privilēģijām.

Aizliegums kandidēt vēlēšanās tika noteikts Krimināllikuma 44.¹ pantā 2005. gadā, taču, kā norāda A. Judins, „*ņemot vērā, ka šo sodu praksē nepiemēroja un objektīvi tas ir cita papildsoda – tiesību ierobežošanas – paveids, tas arī ir izslēdzams no Latvijas kriminālsodu sistēmas*”¹⁰⁶, tādējādi tas tika izslēgts no Krimināllikuma 2013. gada 1. aprīlī.

Starp sodāmības institūtā ietvertu aizliegumu un tiesību ierobežošanas institūtā ietvertu aizliegumu ir viena fundamentāla atšķirība. Sodāmības gadījumā varu pār ierobežojuma saturu, plašumu un bardzību patur likumdevējs. Tas nosaka sodāmības ilgumu, noteiktu amatu, profesiju un tiesību uzskaitījumu, kā arī patur tiesības tos paplašināt. Tomēr tiesību ierobežošanā vara noteikt ierobežojumus pieder tiesu varai, jo tā nosaka ierobežojuma nepieciešamību, lai gan minimālos un maksimālos termiņu ietvarus ir noteicis likumdevējs.

Tomēr pastāv vēl vairākas atšķirības. Viena no tām ir abu institūtu juridiskais noformējums. Tiesību ierobežošana ir noteikta kā papildsods, turpretī, sodāmības institūts ir ietverts sarežģītā konstrukcijā, no kuras daļa ir juridiska fikcija, bet vēl daļa juridisko seku izskatā ietverta citos normatīvajos aktos. Turklāt abu institūtu mērķis ir līdzīgs (skat. 2.3. apakšnodaļu). Šāda situācija prasa skaidrojumu un salīdzinājumu ar ārvalstu nacionālo tiesību sistēmām. Par salīdzināšanas piemēriem tiks ņemtas Igaunija, Lietuva, Vācija un Beļģija.

Vispirms par vēsturisko aspektu. Kā jau iepriekš noskaidrots (skat. 1. nodaļu), sodāmības institūts un tam līdzīgi paveidi Latvijas teritorijā ir pastāvējuši jau gandrīz divsimt gadus. Latvijas tiesībām sodāmības institūts nav svešs, bet gan tām piederīgs. Varētu teikt, ka agrākajos normatīvajos aktos ietvertais tiesību ierobežošanas institūts (tik ievēlētam, reputācijas zaudēšana

¹⁰⁴ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 14. februāra lēmums lietā Nr. SKA-22/2014.

¹⁰⁵ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2011. gada 28. janvāra lēmums lietā Nr. SKA-20/2011.

¹⁰⁶ Judins A. Kriminālsods nav valsts atbilstība par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, Jurista vārds, 2013. gada 19. marts, Nr. 11, 8. lpp.

utt.) ir pārveidojies divos līdzīgos un savstarpēji konkurējošos institūtos. Īsā attīstība varētu tikt atspoguļota šādi – vispirms noteicošā bija tiesību ierobežošana, tad sodāmība, tagad abas blakus pastāvošas. Tādējādi ir radusies situācija, ka pastāv divi līdzvērtīgi tiesību institūti, kuru regulēšanas priekšmets ir izteikti līdzīgs, tikai ietverts citā juridiskā konstrukcijā.

Apskatot Lietuvas Republikas Kriminālkodeksu un Igaunijas Republikas Sodu kodeksu jāsecina, ka katra no valstīm ir izvēlējusies savu veidu kā ierobežot personas tiesības. Lietuvas Kriminālkodeksā, līdzīgi kā Latvijā, ietverts sodāmības institūts. Lietuvas Kriminālkodeksa 97. pantā teikts, ka personas, kas notiesātas par noziegumiem, tiesas notiesājoša sprieduma stāšanās spēkā skaitās sodītas.¹⁰⁷ Lietuvas Kriminālkodeksa 42. pantā starp soda veidiem noteikta arī publisko tiesību atņemšana un tiesību atņemšana veikt noteiktu darbu vai nodarboties ar noteiktu profesiju.¹⁰⁸ Lietuvas Kriminālkodeksa 67. pantā noteikti krimināltiesiskie ietekmēšanas līdzekļi. Starp tiem noteikts arī aizliegums izmantot speciālās tiesības. Tādējādi Lietuvas Kriminālkodekss līdzinās Krimināllikumam, ar tiem pašiem tiesību institūtiem.

Igaunijas Sodu likuma 3. nodaļums veltīts papildsodu veidiem, kas piemērojami fiziskām personām par noziegumiem. Starp tiem ietverti nodarbošanās aizliegšana, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību atņemšana, kā arī citi aizliegumi, kas saistīti ar medībām, ieročiem, zveju.¹⁰⁹ Tomēr Sodu likumā nav ietverts sodāmības institūts, kā tas ir Latvijā un Lietuvā. Tomēr, tas nenozīmē, ka tāds neeksistē. Igaunijas sodāmības institūts nav ietverts Sodu kodeksā, bet gan atsevišķos normatīvos aktos. Piemēram, Igaunijas likumā par kriminālo sodu datubāzēm (*Criminal Records Database Act*¹¹⁰) 24. pantā ir ietverti termiņi, pēc kuriem ieraksti par konkrētiem nodarījumiem tiek no tā dzēsti. Termiņus aprēķina pēc soda izciešanas gluži tāpat, kā tas ir noteikts Latvijas Krimināllikuma 63. pantā. Turklāt citos normatīvajos aktos, kā piemēram, likumā par citu valstu pilsoņiem (*Aliens Act*¹¹¹) noteikts, ka uzturēšanās atļaujas un vīzas netiek izsniegtas, ja nav beidzies sodāmības (criminal record) termiņš. Tādējādi Igaunijā pastāv pilnīgi atšķirīgs regulējums attiecībā uz sodāmību.

Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālkodekss paredz divus dažādus institūtus, kuru galvenā atšķirība ir privāttiesiska un publiska rakstura tiesību, amatu un profesiju aizliegumi. Par

¹⁰⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 90. lpp.

¹⁰⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 258. lpp.

¹⁰⁹ Turpat, 366. lpp.

¹¹⁰ Criminal Record Database Act: Republic of Estonian law, Riigikogu, in force since 1st of January 2012 (available in <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/520022015001/consolide>) (apskatīts – 12.04.2015.).

¹¹¹ Aliens Act: Republic of Estonian law, Riigikogu, in force since 1st of October 2010 (available in <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/513042015008/consolide>) (apskatīts – 12.04.2015.).

profesijas aizliegumu pie papildsodiem ļoti detalizēti izklāstīti labošanas un drošības līdzekļu piemērošanas un izpildes nosacījumi.¹¹² Vācijas Kriminālkodeksa 45., 45.a un 45.b pantos noteiktas papildu sekas, kuras skar personas tiesības, ja tā notiesāta ar brīvības atņemšanu uz laiku (ne mazāku par vienu gadu), viņam tiek atņemta tiesiskā spēja piecu gadu laikā ieņemt publiskus amatus un iegūt tiesības, kas izriet no publiskām vēlēšanām¹¹³. Kriminālkodeksa 70., 70.a un 70.b pantos noteikts profesijas aizliegums, kas saistīts ar prettiesisku nodarījumu, kas saistīts ar profesijas vai amata ļaunprātīgu izmantošanu¹¹⁴.

Beļģijas Kriminālkodeksa 31. pantā noteikts, ka ikvienā spriedumā par notiesāšanu ar ieslodzījumu cietumā uz mūžu vai ar brīvības atņemšanu vai ieslodzījumu cietumā uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem vai uz ilgāku laiku, jāparedz atņemt uz mūžu vai likumā paredzētos gadījumos uz laiku no pieciem līdz desmit gadiem (33. pants) tiesības: pildīt valsts funkcijas, ieņemt publiskus amatus vai veikt publiskus pienākumus; tik ievēlētam; nēsāt jebkādas ordeņus un goda zīmes; būt par zvērināto, ekspertu, pieaicināto, liecinieku–sertifikatoru, dot liecības tiesā, izņemot ziņu bez procesuāla rakstura sniegšanu; būt par aizbildi, aizbildņa vietnieku vai aizgādni, ja runa nav par paša bērniem; pildīt juriskonsulta vai pagaidu administratora pienākumus; nēsāt ieročus, piedalīties civilajā gvardē un dienēt armijā.¹¹⁵ Šāda tiesību ierobežošana nav uzskatāma par sodāmības pazīmēm, tā drīzāk pilda otra Latvijas tiesībās pazīstamā tiesību ierobežošanas institūta funkcijas. Arī grāmatā „Salīdzināmās krimināltiesības” norādīts, ka Beļģijas Kriminālkodeksa 87.–90. pantā paredzētais vairāk līdzinās no soda turpmākas izciešanas atbrīvošanas nosacījumiem, jo sodāmības institūta regulējums Beļģijas Kriminālkodeksā nav dots¹¹⁶.

Pēc iepriekš veiktā nelielā ārvalstu krimināllikumu apskata secināms, ka pieeja dažādiem likumdevējiem ir citāda. Taču galvenā vadlīnija, kura šajā apskatā dominē, ir publisko un privāto tiesību aizliegumu nošķiršana. Daudz vecākajos Beļģijas un Vācijas kodeksos šādā veidā iespējams tiek risināta Latvijas tiesībās pastāvošā problēma ar pārāk lielo aizliegumu sadrumstalotību neskaitāmos normatīvajos aktos. Lai gan tas neizslēdz iespēju noteikt jaunus aizliegumus normatīvajos aktos, tomēr vairumā gadījumu tas nebūtu nepieciešams, ja par atsevišķām sodu kategorijām tiek noteikts izvērsts uzskaitījums ar aizlieguma veidiem. Turklāt

¹¹² Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 56. lpp.

¹¹³ Turpat, 444. lpp.

¹¹⁴ Turpat, 462-463. lpp.

¹¹⁵ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 33. un skat. arī 155.-156. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 50. lpp.

šāda pieeja atrisina problēmu ar dažādu tiesību institūtu dublēšanos, jo ir viegli nodalīt privāto un publisko tiesību profesijas, amatus un tiesības, paredzot katrā tiesību nozarē savus aizliegumus.

2.3. Sodāmības mērķis

2.3.1. Sodāmības kā personas tiesību ierobežojoša līdzekļa mērķis

Lai gan Krimināllikuma 63. pantā nav noteikts sodāmības mērķis, tas nenozīmē, ka, ietverot tiesību institūtu kādā likumā, tas ir darīts bez noteikta mērķa. Lai likumdevējs izvēlētos noteiktu regulējumu, jāpastāv kādam noteiktam iemeslam. Šīs apakšnodaļas uzdevums ir noskaidrot, kādi varētu būt iespējamie iemesli šī institūta iekļaušanai Krimināllikumā un kādus mērķus šim institūtam vajadzētu sasniegt.

Autora skatījumā galvenais iemesls sodāmības ietveršanai Krimināllikumā ir vēsturiskais konteksts. Kā jau iepriekš noskaidrots (skat. 1. nodaļu), sodāmības institūts ir raksturīgs Latvijas tiesībām. Tas Latvijas teritorijā dažādās formās un dažādās attīstības pakāpēs ir bijis spēkā teju divsimt gadus. Ņemot vērā Krimināllikuma līdzību ar iepriekš spēkā esošo Latvijas PSR Kriminālkodeksu, domājams, likumdevējs nav vēlējies iekļaut jaunajā Krimināllikumā nepārbaudītu tiesisko regulējumu, it īpaši ņemot vērā tā lielo ietekmi uz katru notiesāto. Apskatot likuma pieņemšanas Saeimas sēžu stenogrammas, secināms, ka ievēlētie deputāti izjutuši īpaši augstu atbildības sajūtu šī likuma izstrādē, kas pie liekiem eksperimentiem nav novedis. Par to liecina J. Dobeļa uzruna – „*Cienītie kolēģi! Dokuments nr.2981. Protams, šī likumprojekta pieņemšana pavērs pilnīgi jaunu lappusi mūsu likumdošanā, un sakarā ar to Aizsardzības un iekšlietu komisijā bija ārkārtīgi daudz pieaicināto ekspertu un konsultantu. Varētu teikt, bija pārstāvētas visas tās iestādes, kuru pārziņā ir jebkurš juridiskais jautājums. Tāpēc šīs pārrunas bija ļoti nopietnas un ilgstošas, un liekas, ka arī tāpēc šo pārrunu rezultātā mēs esam diezgan labi vienojušies par visām pamatnostādņēm mūsu komisijā*”¹¹⁷. Turklāt, Latvijas tiesību sistēmā lielas krimināltiesību reformas nav raksturīgas.

Autoraprāt, cits iemesls šī institūta saglabāšanai ir šķietamās problēmas atrisināšana. Kā jau iepriekš noskaidrots (skat. 2.1. un 2.2. apakšnodaļu), sodāmība ir saistīta ar soda noteikšanu, noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju un no citiem normatīvajiem aktiem izrietošajiem

¹¹⁷ Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas ceturtnā sēde 1997. gada 11. septembrī Sēdi vada Latvijas Republikas 6. Saeimas priekšsēdētājs Alfreds Čepānis. Saeimas sēdes Stenogramma. Pieejama - http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1109.html (apskatīta - 10.04.2015.).

aizliegumiem. Ja šāda sodāmības institūta nebūtu, tas nozīmētu ļoti asu pāreju no Latvijas PSR Kriminālkodeksa regulējuma uz jauno, kas nozīmētu, ka jāgroza vairāki likuma panti gan vispārīgajā, gan sevišķajā daļā un atsevišķi krimināllikuma panti jādzeš. Šis ir tiesīb-politisks jautājums, jo šāds regulējums izriet no likumdevēja izpratnes par sodāmām/nesodāmām darbībām un vainu pastiprinošiem/mīkstinošiem apstākļiem. Tā, piemēram, to apskatīto valstu krimināltiesībās, kurās nepastāv sodāmība, recidīvs nav atbildību pastiprinošs apstāklis, kas Latvijas tiesībās par tādu ir uzskatāms (skat. Krimināllikuma 48. pantu). Tādējādi, izejot no visa iepriekš minētā, tai skaitā no vēsturiskās analīzes, jāsecina, ka sodāmības mērķis ir meklējams ar to saistītajās sekās. Sodāmības mērķis ir noziedzīgu nodarījumu novēršana, publiskās pārvaldes drošība un tie nedrīkst nonākt pretrunā ar no Krimināllikuma 35. panta izrietošajiem soda mērķiem, tie ir – 1) aizsargāt sabiedrības drošību; 2) atjaunot taisnīgumu; 3) sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu; 4) resocializēt sodīto personu; 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Parasti, kad runā par soda mērķi, runā arī par mērķa sasniegšanu, attiecīgo sodu piemērojot. Tā kā sodāmību tiesa nepiemēro tieši, bet tā likumīgā ceļā ir spēkā atkarībā no pamatsoda vai papildsoda smaguma vai to esamības vispār, soda mērķa sasniegšanu nevar skatīt tā klasiskajā izpratnē (piemērošanas pamatjautājumi, ilgums, daudzums utt.). Šajā gadījumā var skatīt sodāmību kā vienu no personas tiesību ierobežojošiem līdzekļiem krimināltiesībās un to atbilstību valsts interešu un sodu vispārējiem mērķiem.

2.3.2. Sodāmības atbilstība mērķim pirms un pēc 2013. gada grozījumiem Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā

Krimināllikums 2012. gada 13. decembra reformas rezultātā tika būtiski grozīts¹¹⁸. Viena no grozījumu daļām skāra likuma 35. panta otro daļu. Krimināllikuma jaunā redakcijā pirmo reizi ietvēra vairākus jaunus sodu mērķus – sodītās personas resocializāciju, sabiedrības drošības aizsardzību un taisnīguma atjaunošanu. A. Judins par šādu kriminālsoda mērķu maiņu rakstīja, ka kriminālsods nav valsts atbilstība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu¹¹⁹. Šāda reforma bija nepieciešama, jo Krimināllikumā pirms grozījumiem pastāvēja novecojušie mērķi – sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu

¹¹⁸ Grozījumi krimināllikumā: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. aprīlis, Nr. 202.

¹¹⁹ Judins A. Kriminālsods nav valsts atbilstība par izdarīto noziedzīgu nodarījumu, *Jurista vārds*, 2013. gada 19. marts, Nr. 11, 7. lpp.

likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.¹²⁰ Šādi mērķi, kā jau apskatīts pirmajā darba nodaļā, bija par pamatu jebkādiem sodiem no izseniem laikiem. Attīstoties krimināltiesībām pasaulē un Latvijā, ar vien lielāka uzmanība tiek pievērsta notiesātā resocializācijai. Šāds uzsvars likts par pamatu vairākām jaunām idejām Kriminālsodu politikas koncepcijā¹²¹, kura Latvijas tiesībās tika pilnībā ieviesta līdz 2013. gada 1. aprīlim. Tā koncepcijas ievadā teikts, ka „*lai novērstu noziedzīgu nodarījumu recidīvu, kriminālsodam jābūt tādām, kas orientēts uz personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, resocializāciju. Piemērojot sodu, svarīgi motivēt personu iegūt izglītību, profesiju, sagatavoties dzīvei sabiedrībā, palīdzēt likumpārkāpējam pašam saprast savas problēmas, parādīt viņam, ka viņš ir spējīgs pats tikt galā ar tām, nenodarot kaitējumu citām personām*”¹²².

Apskatot sodāmības institūtu un tiesību ierobežošanas institūtu, jāsecina, ka tās neveicina un pēc savas būtības nevar veicināt ieslodzītā resocializāciju. Šo institūtu mērķis var būt tikai jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas novēršana, sabiedrības drošības un valsts interešu aizsardzība. Grozījumos, cita starpā, paredzēts pat padarīt bargāku un plašāk piemērojamu tiesību ierobežošanas institūtu, proti, Krimināllikuma 44. panta otrā daļa ir papildināta ar jaunu iespēju – ievērojot noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu, šā likuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos personai var ierobežot tiesības arī uz ilgāku laiku, bet ne ilgāku par desmit gadiem. Tā šādu jauno Krimināllikumu normu gadu pēc likuma grozījumu pieņemšanas izskatīja konkrētā Krimināllietā Augstākajā tiesā Krimināllietu departamentā¹²³. Pirms grozījumiem sodāmības mērķis bija savienojams ar tajā laikā pastāvošajiem Krimināllikuma mērķiem, tomēr pēc grozījumiem sodāmības institūta mērķis drīzāk atrodas pretrunā ar kriminālsodu mērķiem. Nav iespējama notiesātā resocializācija, Kriminālsodu politikas koncepcijas ieskatā, ja tai aizliedz nodarboties ar dažādām profesijām vai aizliedz dažādas tiesības. Tā, piemēram, var pastāvēt gadījumi, kad nav iespējams nodarboties ar vairākām profesijām, kurās iegūta izglītība, ja kādreiz izdarīts tīšs noziedzīgs nodarījums, pat, ja sodāmība par to būtu pastāvējusi tikai gadu. Konkrēti aprakstītā problemātika un praktiskā sodāmības iedarbība tiks aplūkota darba trešajā nodaļā. Tādējādi secināms, ka likumdevējs, veicot reformu, nav pārskatījis atsevišķu krimināltiesību institūtu saderību ar jaunajiem Kriminālsodu politikas koncepcijas mērķiem, un ir veidojis pretrunu.

¹²⁰ Grozījumi krimināllikumā: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. aprīlis, Nr. 202.

¹²¹ Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6 „Par Kriminālsodu politikas koncepciju”. *Latvijas Vēstnesis*, 13.01.2009., Nr. 6. Pieejama - <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2891> (apskatīta 10.04.2015.)

¹²² Turpat. 5.lpp.

¹²³ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 20. janvāra lēmums lietā SKK – J – 64/2014.

3. SODĀMĪBAS INSTITŪTA PROBLEMĀTIKA UN IESPĒJAMĀIS RISINĀJUMS

3.1. Sodāmības mērķis un notiesātā resocializācija

Ņemot vērā to, cik ilgi sodāmības institūts jau pastāv Latvijas tiesībās un to, ka jau 2004. gadā norādīja tiesībzinātnieks A. Judins, ka katru gadu Latvijā vairāk nekā 10 000 cilvēki tiek atzīti par vainīgiem noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā un sodīti ar brīvības atņemšanu, piespiedu darbu un naudas sodu¹²⁴, ir saprotams, kāpēc plašsaziņas līdzekļos īpaša uzmanība ir pievērsta sodāmības institūta negatīvajām sekām uz notiesāto visu atlikušo dzīvi. Tā, piemēram, var minēt Izglītības likumā paredzēto aizliegumu cilvēkiem ar sodāmību par tīšu noziedzīgu nodarījumu strādāt par skolotājiem¹²⁵. Pēc šīs normas pārsūdzēšanas Satversmes tiesā Saeima izdarīja grozījumus Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas pirmajā punktā, nosakot, ka „*par pedagogu nedrīkst strādāt persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Ministru kabineta noteikta institūcija, izvērtējusi, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, ir atļāvusi strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu*”.¹²⁶ Grozījumu dēļ Satversmes tiesa lietu izbeidza, tādēļ ar sodāmības institūtu saistītais aizliegums netika izvērsti apskatīts vienā tvērumā ar Satversmes 106. pantu¹²⁷. Pieteikums tika pamatots ar to, ka apstrīdētā norma aizskarot personas 106. panta pirmajā teikumā nostiprinātās pamattiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Pieteicējs norādīja, ka neskatoties uz to, ka ierobežojumam ir leģitīms mērķis, tomēr apstrīdētās normas mērķus var sasniegt ar tikpat iedarbīgiem, taču saudzējošākiem līdzekļiem, diferencējot ierobežojumu atkarībā no izdarītā noziedzīgā nodarījuma smaguma un nesaistot tiesības strādāt par pedagogu ar rehabilitāciju, bet gan ar sodāmības dzēšanu vai noņemšanu¹²⁸.

Citā gadījumā, kas nonāca plašsaziņas līdzekļos 2015. gada 14. aprīlī, kāds skolotājs, kurš ieguvis profesiju un jau septiņus gadus nostrādājis par skolotāji, pēkšņi no darba atbrīvots saistībā ar sodāmības pastāvēšanu. Persona 17 gadu vecumā pastrādājusi tīšu noziedzīgu nodarījumu par

¹²⁴ Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.

¹²⁵ Skat. Izglītības likuma vēsturisko redakciju, kas bija spēkā līdz 2012. gada 30. septembrim.

¹²⁶ Izglītības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. jūnijs, Nr. 343/344.

¹²⁷ Skatīt. Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmumu lietā Nr. 2012-11-01 (pieejams - http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2012-11-01_lem_tiesv_izb.pdf).

¹²⁸ Turpat, 2. punkts.

ielaušanos telpā un no turienes nozagtu radioaparātu. Ņemot vērā nodarījuma veidu un apstākļus, persona sodīta kā par smaga nozieguma izdarīšanu. Septiņus gadus strādājot par skolotāju, ne kolēģiem, ne bērniem ar skolotāju problēmas nav bijušas.¹²⁹ Šāds stāsts liek kritiski vērtēt, vai sodāmība un citi ierobežojumi normatīvajos aktos sasniedz to mērķi.

Tajā pašā rakstā minēts, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests saņēmis 41 lūgumu izvērtēt pedagogu personīgo vēsturi, bet 18 izglītības iestādēm nosūtīts rīkojums par pedagogu atbrīvošanu no darba. Tas nozīmē, ka iespējams pastāv 41 gadījums, kura tiesības nesamērīgi ierobežotas. Ņemot vērā, ka 18 izglītības iestādēm nosūtīts rīkojums par pedagoga atbrīvošanu, un tās pašas personu nav atbrīvojušas no darba, personas izmanto iespēju pēc notiesāšanas resocializēties. Šis gadījums papildus norāda uz katra noteiktā gadījuma īpašas izvērtēšanas nepieciešamību, tai skaitā, par tiesību ierobežošanu, nevis pēc universālā principa aizliegt personai dažādus amatus. Kā norādījuši vairāki tiesībzinātnieki, tai skaitā, Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktore I. Gratkovska – „soda piemērošanai jābūt individualizētai. [...] Soda individualizācija arī prezumē tādu krimināltiesisko sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanu, kas atbilst tieši konkrētajam gadījumam, proti, pastāvot citiem apstākļiem un faktiem, krimināltiesiskajai represijai ir jābūt citādai”¹³⁰. Šādas tēzes ietvertas arī jau iepriekš pieminētajā Kriminālsodu politikas koncepcijā, proti, „lai atjaunotu taisnīgumu, jānodrošina kriminālsoda atbilstība izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam, ar to radītajam apdraudējumam un nodarītajam kaitējumam. Krimināltiesiskā represija ir taisnīga, ja ir ņemti vērā un izvērtēti visi apstākļi un fakti, kas attiecas uz konkrēto noziedzīgo nodarījumu un likumpārkāpēju, un tiem ir piešķirta zināma nozīme pie soda noteikšanas”¹³¹. Šādām tēzēm nav iemesla nepiekrīst. Taču reālā situācija ir pavisam citāda. Līdztekus Krimināllikumā pastāv divi tiesību institūti – sodāmības un tiesību ierobežošanas, no kuriem otrs varētu sasniegt zinātnieku un koncepcijas norādītos mērķus, taču, to papildinot ar atsevišķiem sodāmības elementiem. Sodāmības institūts tiek pielietots kā universāls līdzeklis, kas atbilst visām dzīves situācijām, lai gan realitātē tā nav. Šajā gadījumā redzama iepriekš aprakstītā problēma (skat. 2.2.2. apakšnodaļu), kad sodāmības gadījumā varu pār ierobežojuma saturu, plašumu un bardzību patur likumdevējs, nevērtējot katru konkrētu gadījumu. Tādējādi netiek ievērots ne taisnīguma, ne

¹²⁹ Par pusaudža gados pastrādātu muļķību atļauj skolotāju - <http://apollo.tvnet.lv/zinas/par-pusaudza-gados-pastradatu-mulkibu-atlaiz-skolotaju/688596> (apskatīts – 15.04.2015.).

¹³⁰ Judins A. Kriminālsods nav valsts atriebība par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, Jurista vārds, 2013. gada 19. marts, Nr. 11, 14. lpp.

¹³¹ Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6 „Par Kriminālsodu politikas koncepciju”. Latvijas Vēstnesis, 13.01.2009., Nr. 6. Pieejama - <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2891> (apskatīta 10.04.2015.)

krimināltiesiskās represijas individualizācijas princips, kas noteikts minētajā koncepcijā. Atgriežoties pie koncepcijā minētās tēzes par personas motivēšanu iegūt izglītību, profesiju utt., jāsecina, ka sodāmības esamība noteikti nemotivē personu resocializēties, jo neatkarīgi no personas vēlmes laboties un faktiskās labošanās, sodāmība un ar to saistītie aizliegumi vienmēr pastāvēs.

3.2. Sodāmība un noilgums

Krimināllikuma 63. panta trešās daļas otrajā punktā noteikts, ka personas, kurām iestājies likumā paredzētais notiesājoša sprieduma izpildīšanas noilgums, ir atzīstamas par nesodītām. Tomēr šāds risinājums šķiet nepareizs turpmāk minēto iemeslu dēļ. Pirmkārt, autora ieskatā, ir netaisnīgi personai, kura izdarījusi tīšu smagu noziedzīgu nodarījumu un desmit gadus izvairījusies no notiesājoša sprieduma saņemšanas, pēc tam bez sodāmības un tāpat arī bez no tā izrietošajiem aizliegumiem, ieņemt amatus, iegūt tiesības vai strādāt profesijās, kurās notiesājoša sprieduma gadījumā tā nedrīkstētu strādāt. Turpretī persona, kas izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu 17 gadu vecumā, izcietusi sodu un pilnībā resocializējusies, tiek atbrīvota no darba.

Otrkārt, pat, ja likumdevējs novērstu iepriekšminēto problēmu, un persona pēc noilguma iestāšanās tiktu atzīta par sodītu, Krimināllikumā vērojama noilguma un sodāmības institūta nesaskaņotība. Krimināllikuma 7. pants nosaka, ka par smagiem noziegumiem tiek uzskatīti tādi, par kuriem paredzēta brīvības atņemšana no trim līdz astoņiem gadiem. Par sevišķi smagiem noziegumiem no astoņiem gadiem. Krimināllikuma 56. pants nosaka, ka noilgums smagiem noziegumiem ir desmit gadi, bet sevišķi smagiem – 15 gadi. Sodāmība gadījumos, kad brīvība personai atņemta no trim līdz astoņiem gadiem, ir pieci gadi. Gadījumos, kad brīvība atņemta no pieciem līdz desmit gadiem, sodāmība pastāv astoņus gadus. Tādējādi veidojas situācija, kad pastāv iespējamība, ka personas, kurām reāli būtu jāizcieš astoņi gadi cietumā un par to personas būtu uzskatāmas par sodītām uz pieciem gadiem, noilguma gadījumā ir iespēja izvairīties no trim sodāmības gadiem. Šāda paša situācija vērojama ar sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem – personas, kurām reāli būtu jāizcieš desmit gadi cietumā un par to personas būtu uzskatāmas par sodītām uz astoņiem gadiem, noilguma gadījumā ir iespēja izvairīties no trim sodāmības gadiem.

3.3. Sodāmības institūta turpmākā attīstība

Drīza sodāmības institūta izslēgšana no Krimināllikuma nav gaidāma, jo šāda rīcība būtu jābalsta ne tikai uz vairāku autoru pētījumiem par sodāmības institūta plusiem un mīnusiem, bet arī būtu nepieciešams apzināt to valstu tiesību problemātiku, kurās nav sodāmības institūta, proti, ar kādām problēmām tiesību sistēma saskaras personas tiesību ierobežošanas ziņā, turklāt, šādai iniciatīvai būtu jānāk ne tikai no tiesībzinātnieku puses, bet arī no nozaru speciālistiem vai pat Tieslietu ministrijas. Šī iemesla dēļ autors vispirms apskatīs iespējamo pagaidu risinājumu sodāmības institūta problemātikas risināšanai un pēc tam pievērsīsies iespējamajai Krimināllikuma nākotnes redakcijai.

Iepriekšējās nodaļās ir izceltas šādas ar sodāmības institūtu saistītas problēmas – 1) sodāmības piemērošanu nav iespējams izvērtēt katram konkrētam gadījumam, bet tas tiek piemērots universāli likumdevēja noteiktā regulējuma ietvaros, 2) sodāmības institūts ir pretrunā ar mērķi resocializēt notiesātās personas, 3) sodāmības un tiesību ierobežošanas institūtu savstarpējā konkurence, 4) noilguma un sodāmības institūta nesaskaņotība, 5) lielā aizliegumu sadrumstalotība, ietverot tos vairākos desmitos normatīvo aktu, lai gan aizlieguma pamats ir viens (piemēram, tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšana, neņemot vērā sodāmības dzēšanu vai noņemšanu), 6) nekoncekvence ierobežojumu noteikšanā (skatīt piemēru par Finanšu instrumentu tirgus likumā un Izglītības likumā ietverto atrunu, 24.–26. lpp.), 7) likumdevēja atkārtotānosaušanās, nosakot, ka par nesodītām atzīstamas personas, kas atbrīvotas no soda ar tiesas spriedumu vai attaisnotas, kā arī noilguma gadījumā, 8) lieki noteiktas universālas pieejas jautājumu risināšanai (Imigrācijas likuma piemērs, 27. lpp.).

Ceturtais, sestais un septītais uzskaitītais problēmjaudājums ir risināma, veicot nelielus grozījumus atsevišķos normatīvajos aktos, tos precizējot. Piemēram, noilguma un sodāmības institūtu saskaņošanu varētu veikt dažādos veidos. Piemēram, 1) nosakot, ka noilgums neatbrīvo personu no sodāmības juridiskajām sekām, bet atbrīvo no krimināltiesiskajām vai 2) nosakot, ka par soda faktisko izciesto laiku nosakāms noilguma termiņš, vai 3) nosakot, ka sodāmības termiņš aprēķināms pēc sevišķās daļas piemērojamā panta sankcijas mazākā termiņa soda kā par faktiski izciesto laiku (šis variants derētu tikai tad, ja sankcijā ietverta brīvības atņemšana vai nosacīta notiesāšana). Sestais un septītais problēmjaudājums ir vairāk tehnisks jautājums, kurā uzmanība jāpievērš normatīvo aktu saskaņotībai. Arī astotais uzskaitītais problēmjaudājums ir atrisināms,

izveidojot regulējumu, kurā tiek ņemta vērā personas sodāmība atbilstoši Latvijas vai ārvalstu likumiem, ievērojot taisnīgāko pieeju.

Pirmais, otrais, trešais un piektais problēmjaudājums ir risināms kompleksi. Nav iespējams grozīt sodāmības institūtu tā, lai tas pilnībā sasniegtu mērķi resocializēt notiesātās personas, lai sodāmību varētu piemērot katram individuāli, lai dažādos ierobežojumus, kas ietverti dažādos normatīvajos aktos, apvienotu vienkopus, un tajā pašā laikā sodāmības institūts nekonkurētu ar personas tiesību ierobežošanas institūtu. Lai gan pašus ierobežojumus, kas ietverti dažādos normatīvajos aktos, būtu iespējams apvienot, izveidojot noteikta veida pielikumus Krimināllikumam, ietverot uz tiem atsauci Krimināllikuma 63. pantā, tomēr šāds risinājums neatrisināt galveno problēmu – likumdevēja universālo risinājumu pielietošana, kas nesasniedz vajadzīgos mērķus.

Autoraprāt pagaidu risinājums, lai kaut daļēji tiktu ievērots samērīgums un sasniegts mērķis, būtu nepieciešams lielāku uzmanību pievērst normatīvajos aktos noteiktajiem aizliegumiem, tos sakārtojot un ieviešot samērīgus termiņus. Lai gan šāda pieeja vienalga neizvērtēs katru konkrēto gadījumu un aizliegums būs vairāk universāls nekā individuāls, tomēr tas var tikt pielāgots atbilstoši tiesiskajai realitātei un kļūt samērīgāks. Piemēram, aizliegumu nosakot uz desmit gadiem, nevis uz mūžu.

Lai atrisinātu iepriekšminētos problēmjaudājumus, autoraprāt vajadzētu veikt būtiskus grozījumus Krimināllikumā. No Krimināllikuma izslēgt sodāmības institūtu. Tos tiesību institūtus, kas Krimināllikumā daļēji balstās uz sodāmību (piemēram, recidīvisma institūts), grozīt, paredzot noteiktus termiņus, kas līdzinās sodāmības institūtā noteiktajiem. Būtiski papildināt tiesību ierobežošanas institūtu ar normatīvajos aktos paredzētajiem dažādiem aizliegumiem un ierobežojumiem, pašus normatīvos aktus atbrīvojot no šiem aizliegumiem. Šāds risinājums pavērstu iespējas tiesājamajiem piemērot atbilstošu un individualizētu sodu, kas veicina personas resocializēšanos, valstij nezaudējot iespējas aizsargāt sabiedrības drošību un intereses. Šāds regulējums varētu līdzināties Beļģijas nacionālās tiesību sistēmas noteiktajam regulējumam. Kā jau secināts iepriekš, šāda pieeja atrisina problēmu ar dažādu tiesību institūtu dublēšanos, jo ir viegli nodalīt privāto un publisko tiesību profesijas, amatus un tiesības, paredzot katrā tiesību nozarē savus aizliegumus. Šāda pieeja veicināt individualizētu sodu noteikšanu atbilstoši noziedzīga nodarījuma raksturam, smagumam un veidam, tādējādi izvairoties no jaunu konstitucionālo sūdzību iesniegšanas Satversmes tiesā par daudzajiem normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem.

Secinājumi un priekšlikumi

Bakalaura darba temata izpētes rezultātā tika formulētas un izvirzītas aizstāvēšanai šādas tēzes un priekšlikumi:

1. Sodāmība šaurākā šī jēdziena izpratnē ir juridiskas sekas personai, kas notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu rezultātā piemīt personai, kā rezultātā ir pakļauta īpašām Krimināllikumā noteiktām krimināltiesiskām sekām. Sodāmība beidzas ar tās dzēšanu vai noņemšanu likumā noteiktajā kārtībā, kas anulē visas krimināltiesiskās sekas.
2. Sodāmība plašākā šī jēdziena izpratnē ir tiesību ierobežojošs līdzeklis, kas kā juridiskas sekas personai, kas notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu rezultātā, piemīt personai, kā rezultātā tā ir pakļauta īpašām Krimināllikumā noteiktām krimināltiesiskām sekām un pakļauta citos normatīvajos aktos noteiktām juridiskām sekām.
3. Sodāmības mērķis ir noziedzīgu nodarījumu novēršana un publiskās pārvaldes drošība, tie nedrīkst nonākt pretrunā ar no Krimināllikuma 35. panta izrietošajiem soda mērķiem, citādi ne sods, ne sodāmība mērķi sasniegt nevar. Sodāmība kā tiesību ierobežojošs līdzeklis konkurē ar tiesību ierobežošanas institūtu, tādējādi neviens no tiem nerasniedz Krimināllikuma 35. pantā noteikto sodu mērķi. Sodāmības institūta būtība un mērķi ir novecojuši un neatbilst Krimināllikuma 35. panta noteiktajam notiesātā resocializācijas un taisnīguma atjaunošanas mērķim. Šie abi institūti neveicina un pēc savas būtības nevar veicināt ieslodzītā resocializāciju.
4. Autoraprāt pagaidu risinājums, lai kaut daļēji tiktu ievērots samērīgums un sasniegts mērķis, būtu nepieciešams lielāku uzmanību pievērst normatīvajos aktos noteiktajiem aizliegumiem, tos sakārtojot un ieviešot samērīgus termiņus. Lai gan šāda pieeja vienalga neizvērtēs katru konkrēto gadījumu un aizliegums būs vairāk universāls nekā individuāls, tomēr tas var tikt pielāgots atbilstoši tiesiskajai realitātei un kļūt samērīgāks. Piemēram, aizliegumu nosakot uz desmit gadiem, nevis uz mūžu.
5. Ilgtermiņa risinājums būtu būtiski grozījumi Krimināllikumā. No Krimināllikuma izslēgt sodāmības institūtu. Tos tiesību institūtus, kas Krimināllikumā daļēji balstās uz sodāmību (piemēram, recidīvisma institūts), grozīt, paredzot noteiktus termiņus, kas līdzinās sodāmības institūtā noteiktajiem. Būtiski papildināt tiesību ierobežošanas institūtu ar normatīvajos aktos paredzētajiem dažādiem aizliegumiem un

ierobežojumiem, pašus normatīvos aktus atbrīvojot no šiem aizliegumiem. Šāds risinājums pavērstu iespējas tiesājamajiem piemērot atbilstošu un individualizētu sodu, kas veicina personas resocializēšanos, valstij nezaudējot iespējas aizsargāt sabiedrības drošību un intereses. Šāda rīcība veicinātu Krimināllikuma 35. pantā noteikto mērķu sasniegšanu.

6. Krimināllikumā tiek lietoti divi jēdzieniski atšķirīgi seku veidi – krimināltiesiskās un juridiskās sekas. Ar krimināltiesiskajām sekām jāsaprot sodāmības kā krimināltiesisku elementu piesaisti konkrētai personai, kas ietekmē personas tiesisko stāvokli jauna noziedzīga nodarījuma gadījumā, kā arī spēkā esoša soda izciešanas laikā. Sodāmības gadījumā krimināltiesiskās sekas var pastāvēt tikai krimināltiesiska rakstura attiecībās. Turpretī juridiskas sekas ir plašāks jēdziens, kas sevī ietver krimināltiesiskās sekas. Izejot no krimināltiesisko seku skaidrojuma, juridiskās sekas sodāmības gadījumā var pastāvēt gan krimināltiesiska rakstura, gan citādā veida tiesiskajās attiecībās. Piemēram, juridiskas sekas attiecībā uz iespējām ieņemt konkrētus amatus var izrietēt no darba tiesiskajām attiecībām. Tā Darba likuma 33. panta otrajā daļā noteikts, ka darba intervijā nav pieļaujami jautājumi par iepriekšēju sodāmību, izņemot gadījumu, kad tam attiecībā uz veicamo darbu varētu būt būtiska nozīme. Juridiskas sekas attiecībā uz ieroča atļaujas tā nēsāšanai, glabāšanai un iegādei ir saistītas ar valsts un indivīda savstarpējām tiesiskajām attiecībām.
7. Likumdevējs, nosakot dažādus ierobežojumus normatīvajos aktos, aizliegumus nosaka pēc divu veidu kritērijiem 1) pēc vainas formas; 2) pēc noziedzīga nodarījuma veida, piemēram, par krāpšanu vai dokumentu viltošanu.
8. Normatīvajos aktos ietverto aizliegumu redakcijas ir relatīvi diferencētas un likumdevējs, pieņemot tos, ir centies izvērtēt noteiktā ierobežojumu saturu un veidu. Pēdējo 12 gadu laikā aizliegumu nav veidojuši nekādas noteiktas tendences, taču uzmanība aizliegumos, galvenokārt, tiek pievērsta tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktam (ar izņēmumiem). Aizlieguma formulējumi tiek izteikti vismaz četros veidos – 1) aizliegums ir spēkā kamēr pastāv sodāmība; 2) aizliegums ir spēkā arī pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas; 3) var tikt noteikti papildus termiņi pēc sodāmības noņemšanas un dzēšanas, aizlieguma spēkā esamībai; 4) sodāmības īpašs universāls termiņš, kas noteikts tiesātiem citu valstu pilsoņiem.

9. Lietuvas Kriminālkodekss līdzinās Krimināllikumam, ietverot tos pašus tiesību institūtus, līdzīgās redakcijās. Igaunijas Sodlu likums un citi normatīvie akti, kas saistīti ar sodāmības institūtu, satur pilnīgi atšķirīgu tiesisko regulējumu, galvenais uzsvars Igaunijā tiek likts uz papildsodiem kā personas tiesību ierobežojošiem sodiem. Vācijas un Beļģijas Kriminālkodeksos galvenā uzmanība ir pievērsta personas tiesību ierobežošanai un privāto un publisko ierobežojumu nošķiršanai. Sodāmības institūtu pēdas Vācijas un Beļģijas likumos praktiski nav atrodamas.
10. Pēc ārvalstu kriminālkodeksu apskata secināms, ka pieeja dažādu valstu likumdevējiem ir citāda. Taču galvenā vadlīnija, kura dominē, ir publisko un privāto tiesību aizliegumu nošķiršana. Daudz vecākajos Beļģijas un Vācijas kodeksos šādā veidā iespējams tiek risināta Latvijas tiesībās pastāvošā problēma ar pārāk lielo aizliegumu sadrumstalotību neskaitāmos normatīvajos aktos. Lai gan tas neizslēdz iespēju noteikt jaunus aizliegumus normatīvajos aktos, tomēr vairumā gadījumu tas nebūtu nepieciešams, ja par atsevišķām sodu kategorijām tiek noteikts izvērsts uzskaitījums ar aizlieguma veidiem. Turklāt šāda pieeja atrisina problēmu ar dažādu tiesību institūtu dublēšanos, jo ir viegli nodalīt privāto un publisko tiesību profesijas, amatus un tiesības, paredzot katrā tiesību nozarē savus aizliegumus.
11. Noilguma un sodāmības institūtu nesaskaņotība, nekonsekvence ierobežojumu noteikšanā, likumdevēja atkārtotā ir risināma, veicot nelielus grozījumus atsevišķos normatīvajos aktos, tos precizējot. Piemēram, noilguma un sodāmības institūtu saskaņošanu varētu veikt dažādos veidos. Piemēram, 1) nosakot, ka noilgums neatbrīvo personu no sodāmības juridiskajām sekām, bet atbrīvo no krimināltiesiskajām vai 2) nosakot, ka par soda faktisko izciesto laiku nosakāms noilguma termiņš, vai 3) nosakot, ka sodāmības termiņš aprēķināms pēc sevišķās daļas piemērojamā panta sankcijas mazākā termiņa soda kā par faktiski izciesto laiku (šis variants derētu tikai tad, ja sankcijā ietverta brīvības atņemšana vai nosacīta notiesāšana). Sestais un septītais problēmjaudājums ir vairāk tehnisks jautājums, kurā uzmanība jāpievērš normatīvo aktu saskaņotībai. Arī universālā pieeja pret ārvalstu pilsoņiem ir atrisināms, izveidojot regulējumu, kurā tiek ņemta vērā personas sodāmība atbilstoši Latvijas vai ārvalstu likumiem, ievērojot taisnīgāko pieeju.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Grāmatas

1. Birziņa L. Romiešu tiesību vēsture, Rīga: V/u „Poligrāfists”, 1996.
2. Blūmas M. zinātniskajā redakcijā. Autoru kolektīvs: Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Rīga: Avots.
3. Blūzmas V. zinātniskajā redakcijā Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laika tiesību avoti (1561–1795). Autori: Romāns Apsītis, Valdis Blūzma, Jānis Lazdiņš. – Rīga: Juridiskā koledža, 2006.
4. Judins A., Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 1999.
5. Krastiņš U. Noziedzīgu nodarījumu sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2014, 335. lpp.
6. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
7. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008.
8. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš – Rīga: Firma „AFS”, 2007.
9. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
10. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
11. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš – Rīga: Firma “AFS”, 2003.
12. Meļķiņa E. redakcijā. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri, Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs., 1. sējums, Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998.
13. Mincs P. Krimināltiesību kurss, Vispārējā daļa ar U. Krastiņa komentāriem. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2005.
14. Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
15. Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. otrais papildinātais izdevums, Rīga: „Biznesa augstskola Turība”, 2004.

16. Doe N. Law and Religion in Europe, A Comparative Introduction. New York: Oxford University Press Inc., 2011.
17. Evans G. R. Law and theology in the middle ages. Cambridge: University press, 2002.
18. Karmen A. An Introduction in Victimology, 1990.
19. Van Ness D. and Strong, K.H. (1997) "Restoring Justice".
20. Elektroniskā Oxfordas skaidrojošā vārdnīca. Pieejama - <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/restitutio-in-integrum>, (apskatīta - 29.03.2015.).

Atsevišķi raksti grāmatu ietvaros vai internetā

1. Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas ceturtnā sēde 1997. gada 11. septembrī Sēdi vada Latvijas Republikas 6. Saeimas priekšsēdētājs Alfreds Čepānis. Saeimas sēdes Stenogramma. Pieejama - http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1109.html (apskatīta - 10.04.2015.).

Periodika

1. Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās, Jurista vārds, 2004. gada 23. marts, Nr. 11.
2. Judins A. Kriminālsods nav valsts atbēība par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, Jurista vārds, 2015. gada 19. marts, Nr. 11.
3. Par pusaudža gados pastrādātu muļķību atlaiž skolotāju - <http://apollo.tvnet.lv/zinas/par-pusaudza-gados-pastradatu-mulkibu-atlaiz-skolotaju/688596> (apskatīts – 15.04.2015.).

Normatīvie akti

1. Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2015. gada 1. janvāris, Nr. 216.
2. Apsardzes darbības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2014. gada 20. aprīlis, Nr. 47.
3. Mediācijas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2014. gada 18. jūnijs, Nr. 108.
4. Pievienotās vērtības nodokļa likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. janvāris, Nr. 197.
5. Grozījumi krimināllikumā: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. aprīlis, Nr. 202.
6. Fiskālās disciplīnas likums: LR Likums, *Latvija Vēstnesis*, 2013. gada 6. marts, Nr. 36.

7. Alternatīvo ieguldījumu fondu un to pārvaldnieku likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 7. augusts, Nr. 142.
8. Grozījumi krimināllikumā: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2013. gada 1. aprīlis, Nr. 202.
9. Ieroču un speciālo līdzekļu aprites likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2011. gada 1. janvāris, Nr. 183.
10. Elektronisko plašsaziņu līdzekļu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2010. gada 11. augusts, Nr. 118.
11. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. gada 13. augusts, Nr. 116.
12. Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. gada 18. maijs, Nr. 79.
13. Tiesu ekspertu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. gada 1. jūlijs, Nr. 157.
14. Finanšu instrumentu tirgus likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 1. janvāris, Nr. 175.
15. Eiropas parlamenta vēlēšanu likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 12. februāris, Nr. 22.
16. Imigrācijas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2003. gada 1. maijs, Nr. 169.
17. Darba likums: LR Likums, *Latvija Vēstnesis*, 2002. gada 1. jūnijs, Nr. 105.
18. Valsts civildienesta likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2001. gada 1. janvāris, Nr. 331/333.
19. Krimināllikums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. aprīlis, Nr. 199/200.
20. Izglītības likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada 1. jūnijs, Nr. 343/344.
21. Apžēlošanas likums: LR Likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 21. jūnijs, Nr. 198.
22. Latvijas PSR kriminālkodekss. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1962.
23. KPFSR kriminālkodekss. Oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. – Maskava: PSRS Tieslietu komisariāta Juridiskā izdevniecība, 1944.
24. P. Mincs, H. Ehlerss, P. Jakobi, J. Lauva. 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums: ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Rīga: Neoficiāls izdevums, 1934.
25. Sodu likumi: Krievijas impērijas likums. 1903. gada 22. marts. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/1281> (apskatīts – 10.04.2015.).

26. Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6 „Par Kriminālsodu politikas koncepciju”. Latvijas Vēstnesis, 13.01.2009., Nr. 6. Pieejama - <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2891> (apskatīta 10.04.2015.).
27. „Уложение о наказаниях уголовных и исправительных”, Глава вторая О наказаниях. 1845. gada 15. augusts, [b.v], [b.i]. Pieejams: <http://xix-vek.ru/material/item/f00/s00/z0000003/st070.shtml> (apskatīts – 08.04.2015.).
28. Criminal Record Database Act: Republic of Estonian law, Riigikogu, in force since 1st of January 2012 (available in <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/520022015001/consolide>) (apskatīts – 12.04.2015.).
29. Aliens Act: Republic of Estonian law, Riigikogu, in force since 1st of October 2010 (available in <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/513042015008/consolide>) (apskatīts – 12.04.2015.).

Tiesu prakse

1. Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmumu lietā Nr. 2012-11-01 (pieejams - http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2012-11-01_lem_tiesv_izb.pdf).
2. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 20. janvāra lēmums lietā SKK – J – 64/2014.
3. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 14. februāra lēmums lietā Nr. SKA-22/2014.
4. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2011. gada 28. janvāra lēmums lietā Nr. SKA-20/2011.

PIELIKUMI

1. Pielikums

Sodāmības laikā esošo ierobežojumu un nosacījumu tabula

1. Tabula

Aizliegums pastāv arī pēc sodāmības dzēšanas un noņemšanas				
Nr.	Likums/Ministru kabineta noteikumi	Amats, tiesības, profesija	Ierobežojums	Gads
1	Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums	Atvasinātas publiskas personas valdes un padomes locekļi nedrīkst būt persona, kas	ir bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2014
2	Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums	valdes vai padomes locekļa kandidātu nedrīkst būt personas, kas	ir bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2014
3	Mediācijas likums	Par sertificētu mediatoru nevar būt persona, kura	notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pret kuru izbeigts kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu uz nereabilitējoša pamata;	2014
4	Šķīrējtiesu likums	Par šķīrējtiesnesi nevar būt personas, kas	ir bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2014
5	Alternatīvo ieguldījumu fondu un to pārvaldnieku likums	Prasība pārvaldnieka amatpersonām:	nav bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2013
6	Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums	Persona, kas kredītiestādē vai apdrošināšanas komersantā, kurš veic dzīvības apdrošināšanu, ir atbildīga par šā likuma prasību ievērošanu, nedrīkst būt	notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu	2008

7	Stratēģiskas nozīmes preču aprites likums	<p>(Lai glabātu, ražotu, transportētu, realizētu un apkalpotu speciālās ierīces, kā arī lai saņemtu eksporta, importa, tranzīta un pārvietošanas licences šīm precēm, stratēģiskas nozīmes preču aprites subjektam ir nepieciešama Drošības policijas speciālā atļauja (licence) komercdarbībai ar Nacionālajā stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu sarakstā minētajām speciālajām ierīcēm). Šā panta otrajā daļā minēto speciālo atļauju (licenci) ir tiesīgs saņemt individuālais komersants vai komercsabiedrība, ja valsts drošības iestāžu rīcībā nav ziņu par to, ka attiecīgā komersanta darbība ir vērsta pret Latvijas Republikas drošību vai ka šis komersants pārkāpj starptautiskajos līgumos ietvertos vai starptautisko organizāciju noteiktos ierobežojumus, un ja tā dalībnieki, vadītāji, personas, kas ieņem amatus pārvaldes institūcijās, kā arī darbinieki, kas tieši saistīti ar speciālajā atļaujā (licencē) minētajām darbībām (turpmāk — lietotājs), atbilst šādām prasībām:</p>	<p>lietotājs nav sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai pagājuši vismaz trīs gadi pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;</p>	2007
8	Tiesu ekspertu likums	Par tiesu eksperta kandidāts nevar būt personas,	kura ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmībasdzēšanas vai noņemšanas);	2006

9	Bāriņtiesu likums	Bāriņtiesas sastāvā nevar ievēlēt personu,	kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas);	2006
10	Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums	Dienestā var atrasties persona,	kura nav sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;	2006
11	Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums	Juridiskās palīdzības administrācija uzsauc juridiskās palīdzības līgumu ar šā likuma 30. panta pirmajā daļā minētajiem juridiskās palīdzības sniedzējiem, ja	juridiskās palīdzības sniedzējs ir sodīts par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2005
12	Finanšu instrumentu tirgus likums	Par tirgus organizētāja valdes un padomes locekli nedrīkst būt persona,	kura ir notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kaut arī ir atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju;	2003
13	Finanšu instrumentu tirgus likums	Par Centrālā depozitārija valdes un padomes locekli nedrīkst būt persona,	kura ir notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kaut arī atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju;	2003
14	Finanšu instrumentu tirgus likums	Par piesaistītā aģenta atbildīgo personu un darbinieku, kas ir tieši iesaistīts šā panta pirmajā daļā minēto ar ieguldījumu pakalpojumu sniegšanu saistīto darbību veikšanā, nevar būt persona,	kura ir notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kaut arī atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju;	2003
15	Finanšu instrumentu tirgus likums	Par ieguldījumu brokeru sabiedrības valdes locekli nedrīkst būt persona,	kura ir notiesāta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kaut arī atbrīvota no soda izciešanas sakarā ar noilgumu, apžēlošanu vai amnestiju;	2003
16	Militārā dienesta likums	Militārajā dienestā nevar iesaukt un nevar pieņemt Latvijas pilsoni,	kas ir sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;	2002

17	Militārā dienesta likums	Rezerves karavīru uz kārtējām vai pārbaudes mācībām neiesauc,	ja rezerves karavīrs ir aizdomās turētais vai apsūdzētais kriminālprocesā par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir sodīts par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, ir izdarījis tīšu noziedzīgu nodarījumu, bet no soda atbrīvots vai pret karavīru uzsāktais kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata;	2002
18	Valsts kontroles likums	Par Valsts kontroliera, Valsts kontroles padomes locekļa, revīzijas departamenta sektora vadītāja amata kandidātu nevar būt persona, kura	sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas);	2002
19	Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums	Par Biroja priekšnieka amata pretendentu var izvirzīt personu, kura atbilst šādām obligātajām prasībām:	nav sodīta par noziedzīgu nodarījumu (neatkarīgi no sodāmības noņemšanas vai dzēšanas);	2002
20	Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums	Par Biroja amatpersonu var būt persona, kura atbilst šādām obligātajām prasībām:	nav sodīta par noziedzīgu nodarījumu (neatkarīgi no sodāmības noņemšanas vai dzēšanas);	2002
21	Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums	Par Biroja darbinieku var būt persona, kura atbilst šādām obligātajām prasībām:	nav sodīta par noziedzīgu nodarījumu (neatkarīgi no sodāmības noņemšanas vai dzēšanas);	2002
22	Izglītības likums	Par pedagogu nedrīkst strādāt	persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Ministru kabineta noteikta institūcija, izvērtējusi, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, ir atļāvusi strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm;	1998

23	Civillikums	Par adoptētāju nedrīkst būt persona,	1) kura sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas; 2) kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;	1937
----	-------------	--------------------------------------	--	------

Aizliegumi, kas izbeidzas pēc sodāmības dzēšanas un noņemšanas				
Nr.	Likums/Ministru kabineta noteikumi	Amats, tiesības, profesija	Ierobežojums	Gads
1	Apsardzes darbības likums	Apsardzes sertifikātu aizliegts izsniegt personai, kas	sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par alkoholisko dzērienu, narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaidā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, — pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas	2014
2	Alternatīvo ieguldījumu fondu un to pārvaldnieku likums	Par pārvaldnieka akcionāru (dalībnieku) drīkst būt tikai tāda persona [..], kurai ir nevainojama reputācija	Vērtējot reputāciju tiek izvērtēta ziņas par reputāciju	2013
3	Pievienotās vērtības nodokļa likums	Fiziskajai personai vai juridisko personu pārstāvēt tiesīga personai	nav sodāmības par krāpšanu, dokumentu viltošanu, izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas vai citiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuri var ietekmēt nodokļu apmēra noteikšanu	2013
4	Fiskālās disciplīnas likums	Par Fiskālās disciplīnas padomes locekli nedrīkst būt	persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ja tā nav reabilitēta vai sodāmība nav dzēsta vai noņemta	2013
5	Civilām vajadzībām paredzētu sprāgstvielu aprites likums	Speciālo atļauju (licenci) aizliegts izsniegt komersantam: 1) ja individuālais komersants vai persona, kura ieņem amatu komersanta pārvaldes institūcijā, vai komersanta darbinieks, kas tieši saistīts ar sprāgstvielu un spridzināšanas ietaišu izgatavošanu, glabāšanu, realizēšanu vai spridzināšanas darbu veikšanu	ir sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, — pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.	2010
6	Ieroču un speciālo līdzekļu aprites likums	šaujamo ieroču vai lielas enerģijas pneimatisko ieroču iegādāšanās, glabāšanas, nēsāšanas vai kolekcijas atļauju aizliegts izsniegt fiziskajai personai, kas	ir sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, — pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.	2010

7	Ieroču un speciālo līdzekļu aprites likums	Speciālo atļauju (licenci) aizliegts izsniegt: 1) ja individuālais komersants, komercsabiedrības dalībnieks vai vadītājs, vai darbinieks, kuram saskaņā ar darba pienākumiem pieejami ieroči, munīcija, to sastāvdaļas vai speciālie līdzekļi	ir sodīts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, — pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.	2010
8	Pirotehnikas izstrādājumu aprites likums	Komercdarbības licencēšana - speciālās atļaujas izsniegšana. Speciālo atļauju (licenci) aizliegts izsniegt: 1) ja individuālais komersants vai persona, kura ieņem amatu komersanta pārvaldes institūcijā, vai komersanta darbinieks, kas ir tieši saistīts ar pirotehnisko izstrādājumu ražošanu, glabāšanu, realizēšanu vai pirotehnisko pakalpojumu sniegšanu	sodīts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu vai par alkoholisko dzērienu, narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaidā izdarītu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, par atteikšanos no medicīniskās pārbaudes alkohola koncentrācijas noteikšanai asinīs vai narkotisko, psihotropo, toksisko un citu apreibinošo vielu ietekmes pārbaudes, par huligānismu vai pretošanos varas pārstāvim vai citai valsts amatpersonai, — pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas,	2010
9	Elektronisko plašsaziņu līdzekļu likums	Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes loceklis nedrīkst būt persona, kas	Sodīta par tīšu noziegumu, ja viņa nav rehabilitēts vai sodāmība nav dzēsta vai noņemta.	2010
10	Elektronisko plašsaziņu līdzekļu likums	Sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa valdes loceklis nedrīkst būt personas, kas	Sodīta par tīšu noziegumu, ja viņa nav rehabilitēts vai sodāmība nav dzēsta vai noņemta.	2010
11	Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likums	Lēmumu par atteikumu mainīt vārdu vai uzvārdu (vārdu un uzvārdu) pieņem, ja	persona ir sodīta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un sodāmība nav dzēsta vai noņemta;	2009
12	Valsts prezidenta ievēlēšanas likums	Valsts prezidenta amatā nevar ievēlēt personu, kura	ir sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, izņemot personu, kura ir rehabilitēta vai kuraisodāmība dzēsta vai noņemta;	2007

13	Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums	Eiropas Parlamenta vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātu un Eiropas Parlamentā nevar ievēlēt personu, kura Latvijas Republikā	bijusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kurai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, izņemot gadījumu, kad persona ir rehabilitēta;	2004
14	Jūras kodekss	Ar kuģu aģentēšanu Latvijas ostās drīkst nodarboties komercsabiedrība, kura	ir ar labu reputāciju, proti, kuģu aģentu darbinieki nav sodīti par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu vai tautsaimniecības jomā un sodāmība nav dzēsta vai noņemta;	2003
15	Imigrācijas likums	Ilgtermiņa vīzas izsniegšanu atsaka, ja	ārzemnieks ar tiesas spriedumu atzīts par vainīgu tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā Latvijas Republikā vai ārpus tās, par ko Latvijas Republikas likumā paredzēts sods — brīvības atņemšana uz laiku, kas nav mazāks par vienu gadu. Šo nosacījumu nepiemēro, ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā, bet attiecībā uz ārvalstīs izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem — pagājuši ne mazāk kā pieci gadi pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas;	2002
16	Imigrācijas likums	Uzturēšanās atļaujas izsniegšanu vai reģistrēšanu atsaka, ja	ārzemnieks ar tiesas spriedumu atzīts par vainīgu tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā Latvijas Republikā vai ārpus tās, par ko Latvijas Republikas likumā paredzēts sods — brīvības atņemšana uz laiku, kas nav mazāks par vienu gadu. Šo nosacījumu nepiemēro, ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā, bet attiecībā uz ārvalstīs izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem — pagājuši ne mazāk kā pieci gadi pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas;	2002
17	Detektīvdarbības likums	Saņemt sertifikātu un veikt detektīvdarbību nav tiesīgs Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas	kurš ir sodīts par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par alkoholisko dzērienu, narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaidā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, — pirms sodāmības dzēšanas vai	2001

		valsts pilsonis vai Latvijas nepilsonis	noņemšanas;	
18	Civildienesta likums	Uz ierēdņa amatu var pretendēt persona,	kura nav sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem vai ir rehabilitēta vai kurai ir noņemta vai dzēsta sodāmība;	2000

Lai gan autors ir apskatījis vairāk kā 100 likumus un normatīvos aktus, tabulā dotais uzskaitījums nav uzskatāms par izsmēlošu un visu Latvijas Republikas normatīvo aktu aptverošu.